

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

24 januari 1968

53e jrg.

No. 2628

Verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Prof. Dr. L. H. Klaassen:

Naar een nieuwe regionale politiek? 65

Drs. G. M. de Wit:

Europa: leider zonder pit 66

J. Rodenburg:

Sparen bij het spaarkasbedrijf: een aantrekkelijke mogelijkheid? 68

K. D. Thomas en Dr. J. Panglaykim:

Planning in developing countries: the Indonesian experience (II) 73

L. Ott:

Een halve eeuw Volks-Universiteit.. 75

Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk:

Opmerkingen over vergaderingen van een Nederlandse en Amerikaanse economische vereniging 78

Recente publikaties 81

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt 82

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Naar een nieuwe regionale politiek?

Vorige week verscheen de lang verbeide *Nota over de ontwikkeling van het Noorden des Lands* waarin de regering enkele hoofdlijnen schetst van de ontwikkelingsmogelijkheden van dit gebied en de beleidsmaatregelen die zij van plan is te nemen om van deze mogelijkheden een zo goed mogelijk gebruik te maken. Zoals bekend, is het bureau Arthur D. Little bezig met een studie van hetzelfde gebied ¹⁾, gericht op de bepaling van die maatregelen die een zo groot mogelijke bijdrage tot de economische groei van het Noorden zullen kunnen leveren. Over een drietal jaren hoopt men de resultaten van dit, naar het daarvoor uitgetrokken bedrag gemeten bijzonder omvangrijk onderzoek, ter beschikking te hebben. De hierboven vermelde nota loopt derhalve op dit onderzoek vooruit. Beter gezegd, zij baseert de richtlijnen voor de economische politiek voor het gebied voorlopig op een vluchtige vóórverkenning daarvan.

Dat is, politiek gezien, wel begrijpelijk, maar het betekent toch dat beleidsmaatregelen worden getroffen zonder dat eerst door objectief onderzoek vastgesteld is van welke maatregelen het grootste effect kan worden verwacht. Of het ontbreken van deze basis voor de politiek dient te worden geweten aan het Noorden des Lands dan wel aan de regering kan hier gevoeglijk in het midden blijven. Het „help uzelf” is in Nederland voor de regionale gebieden zo een vreemde zaak dat men hoogstens zou kunnen zeggen dat slechts weinigen zullen vinden dat dit *niet* de schuld van de regering is. De ondertekenaars van de nota maken over dit probleem terecht de opmerking dat het duidelijk is „dat het treffen van beleidsmaatregelen niet op de resultaten van het vorengenoemde onderzoek kan wachten”. En voorts: „In de toekomst zal mede op grond van de resultaten van de studie moeten blijken, in hoeverre deze maatregelen voor nadere uitwerking, aanvulling of wijziging in aanmerking komen” ²⁾.

De nota zelf lijkt vriendelijk doch bevat een tweetal zeer wezenlijke punten die in feite neerkomen op een soort reuzenzwaai in het regionaal economisch beleid in Nederland. Deze punten zijn het leggen van de nadruk op de *positieve* aspecten die het Noorden biedt in plaats van op de negatieve en de opmerking dat het in het Noorden aan een grote stedelijke agglomeratie ontbreekt. Van dit tweede punt wordt gezegd: „Waar het in het Noorden in vergelijking met andere landsdelen (welke? LHK) echter nog aan schort, is de aanwezigheid van een enkele, veelzijdige, grote stedelijke agglomeratie, die als de economische motor voor een uitgebreid gebied kan fungeren en o.a. door haar gevarieerde arbeidsmarkt een sterke aantrekkingskracht kan uitoefenen op nieuwe stuwende bedrijvigheid van modern karakter”.

Nu zou men met een heleboel goede wil kunnen zeggen dat bundeling in een beperkt aantal kernen buiten de randstad toch altijd wel een principe van de Nederlandse regionale politiek is geweest. Dit moge waar zijn, maar veel meer dan lippendienst werd aan dit principe nooit bewezen. Het Noorden zat tot dusverre vol met primaire en secundaire kernen en de uitspraak dat waar het in het Noorden aan schort één grote stedelijke agglomeratie is, doet toch wel heel sterk vermoeden, en uit de nota blijkt dit ook zonneklaar, dat de regering al het mogelijke wil doen om de totstandkoming daarvan dan ook te bevorderen. Dat dit ten koste van andere kernen zal moeten gaan, ligt voor de hand. Dat deze bevordering het Noorden echter meer zal stimuleren dan de tot dusverre gevoerde kernpolitiek lijkt echter eveneens duidelijk.

Wat de positieve benadering betreft kunnen in de nota

¹⁾ Zij het wat meer expliciet gericht op Groningen.

²⁾ T.a.p. blz. 9.

een groot aantal verspreide constateringën worden aangehaald. Er wordt o.m. gesproken over een te verwachten „verdere vermindering van de arbeidsreserves”, over de aanwezigheid van een „verwerkende industrie van betekenis”, de „vanouds goede betrekkingen met Scandinavië”, „het voldoen van het wegennet aan redelijke eisen”, de „beschikbaarheid van industrieterreinen”, een „relatief dicht scholennet”, over het feit dat de „deelname aan het voortgezet onderwijs in het Noorden wat groter is dan in andere landsdelen” enz. enz. Evenzovele positieve elementen in de structuur van het Noorden waarop in de nota de nadruk wordt gelegd en die daarmee impliciet tot uitgangspunten van het beleid worden gemaakt. Natuurlijk wordt er ook aandacht geschonken aan de tekortkomingen van het Noorden, maar erg veel meer dan de eerder genoemde grote stedelijke agglomeratie komt er hier niet uit de bus.

Zou deze lijn voor andere gebieden worden doorgetrokken dan zou de Nederlandse regionale politiek er zo gaan uitzien dat in eerste instantie de groei van gebieden met de grootste potentiële mogelijkheden wordt bevorderd en één van de belangrijkste beleidsmaatregelen, voor zo een gebied te treffen, dan het vormen van een grote stedelijke agglomeratie in dit gebied zal zijn. We zien hier uiteraard af van uitgesproken noodgebieden waarvoor maatregelen van een meer sociaal karakter tijdelijk of permanent van kracht zullen moeten zijn. Gelukkig kent Nederland zulke noodgebieden nauwelijks.

Een eerste probleem, zo deze politiek zich inderdaad zou voortzetten, zou zijn te bepalen welke regionen in Nederland over potenties beschikken en welke steden daarin tot grote agglomeraties zouden kunnen uitgroeien. Het lijkt interessant zo een studie te ondernemen en vooral ook om te bepalen hoe groot een stedelijke agglomeratie zou moeten zijn om „een sterke aantrekkingskracht uit te oefenen op stuwende bedrijvigheid van modern karakter”. Als Groningen daarvoor nog te klein is, is Enschede het ook. Maastricht en Eindhoven eveneens. Komt Utrecht wellicht in de buurt?

De vier Ministers die de nota hebben ondertekend spreken zich over deze zaak niet uit. Daarin hebben ze groot gelijk. Ze hebben zich zelfs van de 3 mln. inwoners van het Noorden in het jaar 2000 gedistantieerd. Ook daarin hebben ze groot gelijk. Zij hebben zich uitgesproken voor een grote stedelijke agglomeratie in het Noorden. En dat lijkt wezenlijk zinvoller. Ook geven ze aan dat het Eemshavenproject en de mogelijkheden van de ontwikkeling van Delfzijl tot de vorming van zo een agglomeratie zullen kunnen bijdragen. Een pluimpje dus op de hoed van het Gronings Provinciaal Bestuur en een aanwijzing dat „Den Haag” nog sneller kan handelen dan provinciale besturen.

Al is met de nota het laatste woord over het Noorden niet gezegd (wie zal dat ooit zeggen?), de principes lijken bijzonder gezond en een voorbeeld voor een zinvolle principiële aanpak van regionale problemen. Het is niet de uitwerking van de problematiek die de nota tot een belangrijk stuk maakt, maar de erin neergelegde grondslagen voor een regionale ontwikkelingspolitiek. Moge de regering spoedig met een op bredere basis uitgewerkt stuk komen waarin deze principes ook op andere gebieden van toepassing worden verklaard. Nederland zal dan, na Ierland, het eerste land in Europa zijn dat klaarheid in regionale politiek heeft gebracht.

L. H. Klaassen

Europa: leide

Als ooit de wenselijkheid van een gemeenschappelijke economische politiek voor geheel West-Europa is gebleken, dan is het wel bij de ontwikkelingen rond de Amerikaanse betalingsbalanstekorten. De feiten zijn bekend. De Westeuropese centrale banken en regeringen hebben, omdat de bestedingen van de Verenigde Staten in Europa die in omgekeerde richting sinds verscheidene jaren hebben overtroffen, vorderingen op de Verenigde Staten ten bedrage van \$ 8 à 9 mrd. opgebouwd. In de rest van de wereld houden regeringen en centrale banken nog eens \$ 5 à 6 mrd. in dollarsaldi aan. Zolang de crediteurlanden hun dollars niet in goud omwisselen, bestaat er voor de Verenigde Staten geen aandrang om aan de betalingsbalanstekorten een einde te maken. De crediteurlanden kunnen evenwel door het converteren van dollars in goud de Verenigde Staten tot actie dwingen, hetzij tot beëindiging van de betalingsbalanstekorten met handhaving van het huidige internationale betalingssysteem, hetzij tot een hervorming daarvan. Aldus zag West-Europa als verreweg de grootste crediteur zich in deze materie het leiderschap opgedrongen. Een leiderschap in die zin, dat West-Europa een beslissing moest nemen over het te volgen beleid (niet alleen met betrekking tot het al dan niet aanhouden van dollarsaldi maar als een reflectie daarvan ook over de door de Verenigde Staten te volgen koers inzake zijn buitenlandse bestedingen), een beslissing die het vanuit de kracht van zijn positie aan de Verenigde Staten kon opdringen. West-Europa heeft besloten, maar niet als eenheid. Uit de grabbelton van vermeende nationale belangen is ten slotte een min of meer gemeenschappelijke houding te voorschijn gekomen, die helaas de minst aantrekkelijke onder de aanwezige alternatieven moet worden geacht.

De positie, die West-Europa de facto heeft gekozen, komt er op neer, dat het Amerikaanse betalingsbalanstekort moet verdwijnen door een vermindering van de bestedingen in Europa. Het betekent, dat West-Europa en de Verenigde Staten (de één met een bruto nationaal produkt van ongeveer \$ 500 mrd. en de ander van ver over \$ 600 mrd. per jaar) niet in staat zijn een onevenwichtigheid in hun wederzijdse bestedingen van minder dan 1 pCt. van hun bruto nationaal produkt weg te werken, anders dan door het eenvoudig afkappen van het surplus aan Amerikaanse bestedingen. Het betekent ook de contractie van de Noordatlantische economie tot een lager niveau, terwijl het toch duidelijk aantrekkelijker is de hogere graad van activiteit in de onderlinge betrekkingen na te streven. Toegegeven, de onevenwichtigheid is chronisch, maar juist het feit dat de verantwoordelijke autoriteiten het huidige dilemma lang van tevoren moeten hebben zien aankomen, rechtvaardigt de verwachting van een meer constructieve oplossing.

De onmacht om tot een meer constructieve politiek te komen is in essentie terug te voeren tot een gebrek aan eenheid in de Westeuropese politiek in dezen. Immers, geen enkel land kan zich permitteren zijn dollarsaldi verder op te laten lopen, zolang een of meerdere landen

zonder pit

doorgaan met het converteren van dollars in goud, waaraan de Verenigde Staten ingevolge een zelfopgelegde verplichting moet voldoen. Onder deze omstandigheden brengt het aanhouden van nog grotere dollarsaldi risico's en onzekerheden met zich mee, die de individuele nationale monetaire autoriteiten moeilijk zouden kunnen verantwoorden, zou het huidige internationale monetaire systeem onverhoopt ineensinken onder de druk van verdere conversies. Dat enkele Westeuropese landen met het omwisselen van dollars in goud zouden blijven doorgaan, is aan geen twijfel onderhevig. Aldus waren de landen, die in principe wel bereid waren een andere gedragslijn te volgen, gedwongen zich eveneens uit te spreken voor de beëindiging van de Amerikaanse betalingsbalanstekorten en daarmee voor een beperking van de Amerikaanse bestedingen in West-Europa. Zo heeft West-Europa aan de Verenigde Staten te kennen gegeven, dat aan de betalingsbalanstekorten en de daarmee samenhangende dollartoevloed een eind moet komen, indien het de Verenigde Staten tenminste ernst is met het (herhaaldelijk bevestigde) voornemen het huidige internationale monetaire bestel te handhaven.

Het zou voor alle betrokken landen, maar in het bijzonder voor die van West-Europa, beter zijn geweest, wanneer het probleem van de Amerikaanse betalingsbalanstekorten zou worden geëlimineerd door de Westeuropese bestedingen in de Verenigde Staten op te voeren, vooral, wanneer die additionele bestedingen de vorm van investeringen zouden aannemen. Het is een povere politiek te lamenteren over de grote Amerikaanse investeringen in West-Europa, terwijl men ondertussen een goede gelegenheid, om daar iets tegenover te stellen onbenut voorbij laat gaan. En voor eenmaal zou West-Europa onderhandelen vanuit een positie van kracht om concessies voor zijn investeringen in Noord-Amerika te verkrijgen. Zou een opvoering van de Westeuropese investeringen in de Verenigde Staten op korte termijn niet of slechts ten dele absorberen, dan zou een investering in andere landen, met name de ontwikkelingslanden (waar ze allicht meer rendabel zijn dan bij „investering” in goud), als doelbewuste tweede keus nog de voorkeur verdienen boven de huidige gang van zaken. Europa stuurt evenwel de minst aantrekkelijke

koers: beperking van de Amerikaanse bestedingen in West-Europa tot nadeel van velen aan beide zijden van de Atlantische Oceaan. Natuurlijk is deze ontwikkeling (het moet nogmaals gezegd worden) uiteindelijk toe te schrijven aan een gebrek aan eenheid als gevolg van het ontbreken van een kern, waar omheen de nationale gezichtspunten zich tot een gemeenschappelijke politiek konden (en kunnen) kristalliseren. Ook de E.E.G. is hierin volkomen in gebreke gebleven, hoewel zij met ongeveer 6 mrd. aan dollars toch waarlijk wel een onafhankelijke positie had kunnen innemen. Misschien is Frankrijk de enige schuldige in dit verband, misschien ook niet. Het is gezins zeker, dat met Franse medewerking een meer constructieve politiek zou zijn gevoerd. Zonder President de Gaulle zou het probleem wellicht niet eens die acute proporties hebben aangenomen, welke het nu heeft, evenzeer ten nadele van West-Europa. Niettemin geeft de ontwikkeling in deze zaak een nieuw argument voor verdere uitbreiding van de E.E.G., zodat we diep in ons hart maar zonder veel overtuiging kunnen voortgaan te hopen, dat te zijner tijd een gemeenschappelijke Westeuropese economische politiek mogelijk zal zijn.

Er zijn veel problemen, die nauw met het bovenstaande samenhangen. Zo speelt de veelbesproken (echte of ingebeelde) „technological and managerial gap” een rol. Maar zo arm is West-Europa niet aan talent, dat het althans niet een kern heeft van bekwame mensen, die tot grote investeringen in de Verenigde Staten kunnen leiden, bijgestaan door buiten-Europese krachten. Gegeven gunstige investeringsvoorwaarden in de Verenigde Staten en de nodige stoffelijke aanmoediging van binnen West-Europa (onder de huidige omstandigheden van de nationale regeringen) lijkt het onwaarschijnlijk, dat de Westeuropese ondernemers niet op ruime schaal van de gelegenheid tot investering in de aantrekkelijke Amerikaanse markt gebruik zouden maken. Maar dit vereist initiatief van West-Europa, in de eerste plaats tot onderhandelen met de Verenigde Staten over gunstige investeringsvoorwaarden, waarvoor West-Europa nu nog in een gunstige positie verkeert, ook al lijkt het optimale punt reeds gepasseerd.

Drs. G. M. de Wit

(I.M.)

Sparen bij het spaarkasbedrijf: een aantrekkelijke mogelijkheid?

INLEIDING

Hoewel het spaarkasbedrijf in Nederland reeds bestaat sinds 1903 en zich zodanig heeft weten te ontwikkelen, dat het totaal ingeschreven bedrag in 1967 het miljard is gepasseerd, werd er over dit onderwerp slechts weinig gepubliceerd. De laatste, mij bekende, publikatie is van 1931. Opvallend was daarom dat, in *Elseviers Weekblad* van 23 december 1967, de heer H. Verschoor dit onderwerp aan de orde stelde en een verslag gaf van gesprekken, die hij voerde met mensen uit het vak. De heer Verschoor vraagt zich af, of de geijkte „spaarbrief” nog wel attractief genoeg is, nu er zoveel andere spaar- en beleggingsmogelijkheden bestaan en stelt dat het rendement veel hoger is wanneer men spaart bij een bank of „aandelenclub”. Als verweer hiertegen zegt de heer J. M. Maassen, voorzitter van de Voorlichtingscommissie van de Nederlandse Vereniging ter Bevordering van het Spaarkasbedrijf, dat de banken nog niet zo lang 6 pCt. geven en dat hij zich afvraagt, hoe lang ze dit nog zullen kunnen doen. Verder zegt hij dat het verloop van de aandelenkoersen een onzekere factor is in het rendement van de aandelenspaarders. Mr. R. F. Zoetmulder, woordvoerder voor zeven spaarkasbedrijven, geeft toe dat het rendement inderdaad niet bijster hoog is, maar, zegt hij, „Dat is ook niet het doel van een spaarbrief”. Doel is volgens Mr. Zoetmulder de dwang die van de spaarbrief uitgaat, om maandelijks iets opzij te leggen.

Vervolgens wordt in het artikel de afkoopwaarde van de spaarcontracten behandeld en deze blijkt zeer laag te zijn. Iemand die f. 1.470 had weggelegd, kon na 8 jaar bij afkoop slechts f. 820 terug krijgen. De heer Zoetmulder zegt hierover: „De afkoopregeling staat duidelijk in de voorwaarden van de spaarpolis. Dat is gedaan om afkoop tegen te gaan”. De heer Maassen daarentegen zegt: „We blijven studeren hoe wij ons artikel kunnen perfectioneren. Daarbij hebben de afkoopvoorwaarden zeker onze aandacht”. Een directeur die zijn naam niet bekend wilde maken, noemde het verruimen van de afkoopvoorwaarden: „De klok terugzetten”. Deze directeur wilde overigens niet spreken van „sparen”, want, zegt hij, „dat klinkt me te braaf” en verder „Nee, men verzekert zich, tegen een gebeurtenis die in de nabije toekomst zeker komt”, bijv. een kind dat een bepaalde leeftijd bereikt. „Alleen als het „doel” wegvalt, dus als het kind overlijdt, vind ik dat afkoop op zijn plaats is”. Ten slotte vermeldt het artikel nog dat mijnwerkers in Limburg, t.g.v. loondaling, gedwongen waren hun spaarbrieven af te kopen.

Daar de heer Verschoor zich in zijn artikel niet bezighoudt met de achtergronden van de door hem gesignaleerde verschijnselen, zal ik op deze plaats een en ander wat

nader toelichten. Uiteraard is het mij niet mogelijk in het bestek van dit artikel alle problemen, die met het spaarkassparen samenhangen, te bespreken. Daarom zal ik volstaan met wat nader in te gaan op de belangrijkste, door de heer Verschoor genoemde, punten: rendement en afkoopwaarde en hier nog aan toevoegen de gevoerde acquisitiepolitiek. Het had mij reeds getroffen dat, ondanks de voor de hand liggende tekortkomingen, voorheen nooit enige kritiek van betekenis was verschenen.

WERKWIJZE

VAN DE SPAARKASONDERNEMINGEN

Voor een beter begrip lijkt het wenselijk, eerst in het kort weer te geven hoe de gang van zaken bij het spaarkasbedrijf is. In de periode na de eerste wereldoorlog werden vele spaarkasondernemingen opgericht. Een groot aantal hiervan moest, door de scherpe onderlinge concurrentie, na enige tijd weer het veld ruimen. Op het ogenblik zijn er in Nederland nog zeven spaarkasondernemingen, die het afsluiten van spaarkasovereenkomsten als hoofddoel hebben. Daarnaast zijn er twee levensverzekeringmaatschappijen, die ook spaarkasovereenkomsten sluiten of afwikkelen. Het hierna volgende zal voornamelijk betrekking hebben op de eerstgenoemde groep van zeven ondernemingen en daarbij is het de bedoeling een algemeen beeld te geven, zonder alle, per onderneming verschillende, detailpunten te behandelen.

De spaarkasonderneming houdt zich bezig met het verzamelen van spaargelden, van voornamelijk kleine spaarders, en brengt deze samen in zgn. „jaarkassen”. Ieder jaar wordt door de in dat jaar toetredende spaarders een jaarkas gevormd. Op 31 december wordt de jaarkas gesloten. De jaarkassen worden genoemd naar het jaar, waarin ze zijn gevormd, bijv. „jaarkas 1966”, „jaarkas 1967” enz. De in de jaarkassen gestorte spaargelden worden door het spaarkasbedrijf belegd, waarvoor door de jaarkassen administratieloon betaald moet worden. De termijnen waarover gespaard kan worden, zijn per bedrijf verschillend. De meest gangbare periode is 15 jaar, maar ook termijnen van 20 en 25 jaar komen tegenwoordig voor. Het is mogelijk het nominaal inschrijvingsbedrag aan het begin in één keer te storten, maar meer gebruikelijk is dat maandelijks een vast bedrag in de jaarkas gestort wordt, tot het inschrijvingsbedrag is „vol-gespaard”.

Basisprincipe van de spaarkas is het „Tontinesysteem”. Dit houdt in dat stortingen van overleden deelnemers in de desbetreffende jaarkas blijven en aan het eind onder de overlevenden worden verdeeld. Om te voorkomen dat ten gevolge van dit systeem bij overlijden van de spaarder, de nabestaanden gedupeerd worden, wordt praktisch altijd tegelijk met de spaarovereenkomst een zgn. „contraverze-

kering" gesloten. Dit is een levensverzekeringsovereenkomst op grond waarvan bij overlijden van de spaarder de gedane stortingen, vermeerderd met 4 pCt. samengestelde intrest, aan de nabestaanden worden uitgekeerd. Derhalve heeft het spaarkasbedrijf naast het beheren van de jaarkassen als nevenfunctie het levensverzekeringsbedrijf. Jaarlijks ontvangen de jaarkassen een dotatie uit de winst van deze levensverzekeringsafdeling van het spaarkasbedrijf, d.w.z. uit de winst over de gesloten contraverzekeringen. Op een enkele uitzondering na, zijn deze dotaties contractueel geheel onverplicht. In de jaarverslagen wordt dan ook uitdrukkelijk vermeld dat de jaarkassen geen recht hebben op een aandeel in de winst van het bedrijf, of een onderdeel van het bedrijf.

In de spaarpolis worden de volgende 4 personen onderscheiden:

- de inschrijver, d.i. degene die het spaarcontract afsluit en dus verantwoordelijk is voor de betalingen;
- de verzekerde, d.i. degene op wiens leven de inschrijving gevestigd is;
- de begunstigde bij leven, d.i. degene die bij liquidatie der jaarkas de uitkering krijgt;
- de begunstigde bij overlijden, d.i. degene aan wie bij overlijden van de verzekerde de gedane stortingen (met rente) uitgekeerd worden.

Inschrijver, verzekerde en begunstigde bij leven zijn meestal één en dezelfde persoon. Het bedrag dat bij de uiteindelijke liquidatie van de jaarkassen wordt uitgekeerd, bestaat uit:

- de nominale jaarkasstortingen;
- de totale opbrengsten van de beleggingen;
- winst door overlijden van mede-inschrijvers;
- dotaties uit de winst van het spaarkasbedrijf.

De uitkering geschiedt volgens bepaalde verdelingsfactoren, die afhankelijk zijn van de leeftijd van de verzekerde op het moment van toetreding, met dien verstande dat een hogere leeftijd van de verzekerde bij toetreding leidt tot een hogere uitkering aan de begunstigde, bij liquidatie van de jaarkas. Dit zal duidelijk zijn als men bedenkt dat een hogere leeftijd van de verzekerde gepaard gaat met een grotere sterftekans. Voor de mede-inschrijvers betekent dit een grotere winstkans, aangezien bij overlijden van de verzekerde de door de inschrijver gedane stortingen in de jaarkas blijven. Als daarentegen de verzekerde bij liquidatie van de jaarkas nog in leven is, is het redelijk dat de begunstigde-bij-leven een hogere uitkering krijgt. Verder spelen bij de verdeling nog een rol, de datum waarop men in het betreffende jaar tot de jaarkas is toegetreden en de termijnen waarin de spaarstortingen werden voldaan.

RENDEMENT

Het is niet zo verwonderlijk dat het rendement, dat men ten slotte na 15 à 20 jaar ontvangt, matig blijkt te zijn als men zich even realiseert wat er in feite gebeurt. Tussen de spaarder en zijn rente wordt hier een complex apparaat

geschakeld, in casu het spaarkasbedrijf, dat hoge acquisitie- en andere kosten moet maken die uiteindelijk door de spaarder worden betaald. Welke diensten van de spaarkas staan hier tegenover? Als belangrijkste functies die de spaarkas voor de spaarder verricht, kan men zien: het zo gunstig mogelijk beleggen van de spaargelden en het stimuleren van het regelmatig sparen door het opleggen van een vorm van dwang.

Krachtens het karakter van het spaarkasbedrijf moeten de beleggingen solide zijn. Dit tracht men te effectueren door hoofdzakelijk te beleggen in eerste hypotheek, onderhandse leningen en obligaties¹⁾. Het rendement van deze beleggingen bedroeg in 1966 volgens het verslag van de Verzekeringskamer gemiddeld 4,8 pCt. Welk deel hiervan komt aan de spaarders, d.w.z. aan de diverse jaarkassen, ten goede? Om hiervan een indruk te krijgen, kunnen we eens kijken in de verslagen van de Verzekeringskamer over de laatste jaren. Onder het hoofd „Rekening en verantwoording der jaarkassen” vinden we voor 1966 de volgende gegevens:

Totaal spaartegoed op 31-12-1965 f. 362,6 mln.

Baten:		Lasten:	
stortingen	f. 53,2 mln.	eerste administratiekosten	f. 9,9 mln.
intrest	f. 17,8 „	doorlopende administratiekosten	f. 0,5 „
beleggingswinsten	f. 0,3 „	afkopen	f. 3,7 „
contractueel winst-aandeel	f. 0,3 „	beleggingsverliezen	f. 8,5 „
onverplicht winstaandeel	f. 2,8 „	andere lasten	f. 0,1 „
andere baten	f. 0,1 „		
Totale baten	f. 74,5 mln.	Totale lasten	f. 22,7 mln.
		Uitkeringen	f. 36,3 „
			f. 59,0 mln.

Totaal spaartegoed op 31-12-1966 f. 378,2 mln.

Als we de stortingen en afkopen even buiten beschouwing laten, zien we tegenover elkaar staan: totale baten f. 21,3 mln. en totale lasten f. 19 mln. De toename van het spaartegoed in het jaar 1966 is dus bijna uitsluitend te verklaren uit het feit, dat de stortingen hoger waren dan de som van uitkeringen en afkopen. In 1965 waren de cijfers als volgt: werkelijke baten f. 19,1 mln., lasten f. 15,5 mln. In 1964 resp. f. 17,7 mln. en f. 18,5 mln. enz. De uitzonderlijk hoge lasten vloeien onmiddellijk voort uit de 2 wezenskenmerken van het conventionele spaarkasbedrijf, t.w. a. het zeer dure acquisitie-apparaat, waardoor de hoge administratiekosten te verklaren zijn en b. de vastrentende beleggingen, die bij stijging van de rentestand sterk in waarde dalen.

Welk deel de acquisitiekosten uitmaken van de totale kosten, is niet af te leiden uit de verslagen van de Verzeke-

¹⁾ Een uitzondering vormt hier het Algemeen Beleggings Consortium, dat voor een belangrijk deel belegt in vaste eigendommen en aandelen en aldus de conservatieve beleggingspolitiek van de spaarkassen doorbreekt.

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

ringskamer. Daarom volgen hier enige cijfers uit het jaarverslag over 1966 van de N.V. De Nederlandsche Spaarkas. In de bijlage bij de Toelichting op de Verlies- en Winstrekening vinden we de specificatie van de post „Onkosten e/r”. Van het totale bedrag aan onkosten ad f. 2.409.765 blijkt betaald te zijn aan afsluitprovisie f. 870.273 en aan inspectiekosten f. 298.247. Totale acquisitiekosten dus f. 1.168.520, d.w.z. ca. 6 pCt. van het nieuw ingeschreven spaarkapitaal, dat bij deze N.V. in 1966 f. 19,3 mln. bedroeg. Bij sommige ondernemingen komt men zelfs aan de 7 pCt. De door de spaarders betaalde administratiekosten, die ca. 9 pCt. van het nominaal inschrijvingsbedrag blijken te zijn, bestaan dus voor $\frac{2}{3}$ deel of meer, uit acquisitiekosten. Hiermee is dan meteen verklaard, waarom zoals straks nader zal worden uitgewerkt, de afkoopwaarde zo bijzonder laag is: de administratiekosten zijn reeds grotendeels in de vorm van acquisitiekosten uitbetaald en kunnen derhalve niet meer worden teruggegeven.

Uit de jaarverslagen van genoemde N.V. blijkt verder nog, dat in de laatste jaren telkens de winstdotaties uitsluitend ten goede kwamen aan de jaarkas, die aan de beurt was voor uitkering. Deze dotatie was in 1966 f. 837.000, d.w.z. ca. 9 pCt. van het spaartegoed van de jaarkas 1952, dat in 1966 ruim f. 9 mln. bedroeg en waaraan de dotatie geheel ten goede kwam. Het is duidelijk, dat op deze wijze de grootte van de jaarkasuitkeringen voor een behoorlijk deel afhankelijk is van deze onverplichte en dus onzekere winstdotaties. Als men de dotatie ziet t.o.v. het totaal spaartegoed in 1966 ad f. 72,5 mln., dan blijkt zij slechts 1,1 pCt. te zijn. Ook bij andere spaarkassen bleek een dotatie van ongeveer 1 pCt. per jaar gebruikelijk. Men zou zich kunnen afvragen hoe lang, bij blijvend hoge rentestand en m.i. te verwachten teruggang in de produktie, de spaarkasbedrijven nog in staat zullen zijn d.m.v. winstdotaties de rente op uit te keren jaarkassen aan te vullen. Ook is het de vraag wat de spaarders krijgen wanneer, zoals meermalen gebeurd is, een spaarkas haar activiteiten staakt.

Ten slotte zullen we nog even stilstaan bij de winst door overlijden t.g.v. het „Tontinesysteem”. Voor degenen die tot het einde toe doorgespaard hebben, kan dit nog een aardig bedrag uitmaken, vooral ook door het groot aantal royementen en afkopen, die uiteraard niet meedelen. Op grond van bovengenoemde factoren blijkt ten slotte toch nog een rendement uitgekeerd te kunnen worden van 3,5 à 4 pCt. over de zuivere spaarpremies. Houdt men echter rekening met de tevens betaalde verzekeringspremies, die ook een kostenbestanddeel vormen ²⁾, dan komt men niet hoger dan 2½ à 3 pCt. Hierbij moet men dan nog bedenken, dat men om dit magere rendement te maken, 15 à 20 jaar gebonden is en slechts tegen uiterst ongunstige voorwaarden kan royeren of afkopen.

AFKOOPWAARDE

Deze blijkt zeer laag uit te komen en ook dit behoeft geen

grote verwondering te wekken, als men bedenkt dat 9 à 10 pCt. van het totaal nominaal inschrijvingsbedrag, als administratiekosten, in mindering wordt gebracht op de eerste jaarstortingen. Bovendien worden dan meestal nog diverse bijkomende kosten in rekening gebracht. Het zal nu meteen duidelijk zijn, waarom de eerste 3 jaarstortingen praktisch altijd verplicht zijn en zelfs gerechtelijk kunnen worden ingevorderd. Men zou om de gedachten te bepalen een soort „break-even point” kunnen berekenen. Stel een 20-jarig contract met nominaal inschrijvingsbedrag van f. 2.880. De administratiekosten kan men ruwweg vaststellen op 2 jaarstortingen. Na hoeveel jaar zal deze spaarder zijn administratiekosten hebben goedgeemaakt en beginnen met het maken van rendement? Bij een samengestelde intrest van 3 pCt. blijkt dit uit te komen op $2 + 11 = 13$ jaar. Dit wil dus zeggen, dat men na 13 jaar even rijk is, als wanneer men zijn geld had bewaard in de welbekende „oude kous”, met dit verschil dat men er nog niet over kan beschikken. Om de genoemde 3 pCt. te maken moet men namelijk doorgaan tot het einde. Voor de duidelijkheid nog even een praktijkvoorbeeld van een afkoop. Stel, een spaarder met bovengenoemd contract koopt af na 5 jaar (veronderstelde leeftijd bij inschrijving 25 jaar). Wat is er betaald en wat krijgt men terug?

gestorte spaarpremies	5 × f. 144	= f. 720
gestorte verzekeringspremies	5 × f. 24,96	= f. 124,86
Totaal betaald		f. 844,86

Afkoopwaarde is f. 720 — 9 pCt. van f. 2.880 = f. 460,80. Afgezien van rentederving heeft men een verlies geleden van f. 384,06 (zie ook noot 2).

Uit de verslagen van de Verzekeringskamer blijkt, dat jaarlijks een aanzienlijk deel der inschrijvingen vervalt door voortijdige beëindiging. De ontwikkeling van het ingeschreven spaarkapitaal van de gezamenlijke spaarkasbedrijven was in 1966 als volgt:

Ingeschreven bedrag begin van het jaar	f. 903,2 mln.
Vermeerdering:	
nieuwe spaarcontracten	f. 146,0 mln.
andere oorzaken	f. 3,3 mln.
	f. 149,3 mln.
Vermindering:	
overlijden	f. 1,6 mln.
afloop	f. 27,0 mln.
royement en afkoop ³⁾	f. 53,4 mln.
Totale vermindering	f. 82,0 mln.
Saldo vermeerdering	f. 67,3 mln.
Ingeschreven bedrag einde van het jaar	f. 970,5 mln.

²⁾ Er zijn immers legio spaarmogelijkheden, waarbij in geval van overlijden de spaargelden worden uitgekeerd, zonder dat hiervoor een verzekeringspremie moet worden betaald.

³⁾ Een gering deel hiervan betreft de zgn. „beperkte contracten”, waarbij men de afkoopwaarde pas aan het eind uitgekeerd krijgt.

In 1965 bedroegen de nieuwe inschrijvingen f. 127 mln., afkoop en royement f. 46 mln. In 1964 resp. f. 114 mln. en f. 43 mln. enz. Uit de jaarverslagen van de spaarkasondernemingen (staat 14b) blijkt dat „staking zonder afkoop” (= royement) telkens ongeveer 60 pCt. uitmaakt van de inschrijvingen, die vervallen door voortijdige beëindiging. In 1966 werd in totaal dus geroyeerd 60 pCt. \times f. 53 mln. = ca. f. 32 mln. Dit betekent dat de in 1966 royerende spaarders gezamenlijk, een verlies leden van minimaal 9 pCt. \times f. 32 mln. aan verschuldigde administratiekosten. Een gezamenlijk verlies dus van ca. f. 3 mln.⁴⁾, door het kennelijk onbezonnen afsluiten van een spaarkasovereenkomst. Een andere verklaring is naar mijn mening nauwelijks denkbaar voor het binnen 3 jaar staken van de betalingen.

Om een juiste indruk te krijgen van het aantal royementen en afkopen tezamen, kunnen we vergelijken het totale bedrag aan royement en afkoop in 1966, ad f. 53,4 mln., met het gemiddeld bedrag aan nieuwe inschrijvingen over de 5 jaren voorafgaande aan 1966, ad f. 108,0 mln. Dit blijkt 50 pCt. te zijn. Men kan dus wel stellen dat, afgezien van overlijden, ongeveer de helft van de nieuwe inschrijvers na een gering aantal jaren de stortingen staakt en derhalve of niets terug krijgt, of met een lage afkoopwaarde genoegen moet nemen. Het lijkt mij dan ook moeilijk vol te houden, dat het spaarkasbedrijf in een behoefte voorziet, als blijkt dat de helft van het aantal deelnemers na enige tijd afvalt. De vraag rijst hier, of bij het „verkopen” van de contracten, de zorgvuldigheid t.o.v. de spaarders wel voldoende in acht wordt genomen. Bij de bespreking van de acquisitiepolitiek zal dit straks nader worden gezien. Een oplossing voor de lage afkoopwaarde is m.i. niet te vinden, omdat zij, zoals wij reeds zagen, hoofdzakelijk veroorzaakt wordt door de hoge acquisitiekosten. Een verlaging van de afsluitprovisie zal onmiddellijk een achteruitgang in de productie teweegbrengen, aangezien de acquireurs uitsluitend op provisiebasis werken. Door de steeds langer wordende looptijden en steeds hogere inschrijvingsbedragen per polis wordt het probleem zelfs nog verergerd. De te betalen administratiekosten worden daardoor namelijk steeds hoger en dus het verlies bij afkoop groter.

Volgens de voorlopige gegevens bedraagt het in de jaar-kassen 1967 ingeschreven bedrag in totaal ca. f. 167 mln. Uitgaande van een gemiddeld nieuw ingeschreven spaarbedrag per polis van f. 2.500, blijkt dat in 1967 werd ingeschreven door f. 167 mln.: f. 2.500 = ca. 67.000 personen. Het is, gezien de ontwikkeling in de afgelopen jaren, geen gewaagde extrapolatie als men voorspelt dat de helft hiervan binnen een aantal jaren zal royeren of afkopen. Zij zullen dan gemiddeld per persoon een verlies lijden van minimaal 9 pCt. \times f. 2.500 = f. 225, vermeerderd met verzekeringspremies afhankelijk van het aantal jaren dat men ingeschreven was. Deze verzekeringspremies bedragen minimaal ca. f. 50, aangezien men 2 à 3 jaar verplicht is te betalen. Men kan dus voorspellen dat ca. 33.000 Nederlanders die in 1967 inschreven bij een spaar-

kas, gemiddeld per persoon, een verlies zullen lijden van minimaal f. 275. Een gezamenlijk verlies dus van minimaal f. 9 mln., door het voortijdig beëindigen van een langlopend spaarcontract. Dit zal beslist niet stimulerend werken op de spaarzin van de betrokkenen.

SPAREN OF VERZEKEREN?

De in het artikel van de heer H. Verschoor niet met name genoemde spaarkasdirecteur heeft m.i. gelijk als hij zegt, dat het spaarkassparen in feite verzekeren is en géén sparen genoemd mag worden. Een belangrijk verschil met de levensverzekering is m.i. wel, dat bij de spaarkas geen vast uitkeringsbedrag gegarandeerd wordt; men beperkt zich tot een geschatte uitkering. Juridisch blijkt het spaarkassparen ook als verzekeren gezien te worden, daar ook de spaarkassen onder toezicht van de Verzekeringskamer staan. Uit een arrest van de Hoge Raad van 21 maart 1956 blijkt dat ook fiscaal het spaarkascontract, zowel mét als zonder contraverzekering, voor de I.B. gezien kan worden als een overeenkomst van levensverzekering, zodat een eventuele lijfrenteclausule tot premie-afrek leidt. De naam „spaarkas” werkt hier dus wel verwarrend en het opmerkelijke is, dat het deelnemen aan een spaarkas door de acquireurs als sparen wordt aangeprezen: „doelsparen”. Als doel wordt vrijwel altijd genoemd het kind dat over 15 à 20 jaar gaat studeren of trouwen (een studie-, resp. uitzetverzekering dus). Welk doel is echter te bedenken voor de ongetrouwden, die meestal nog niet bij benadering kunnen voorzien hoe de omstandigheden na de genoemde termijn zullen zijn? Desondanks wordt laatstgenoemde greep zeer intensief door de acquireurs benaderd en het is alleszins denkbaar, dat vooral hier na een aantal jaren veel royement en afkoop zal plaatsvinden.

Spaarkasdirecteuren blijken het onderling nogal oneens te zijn over het wezen van de spaarkas. Terwijl, zoals wij zagen, de ene directeur zegt dat men het als verzekeren moet zien, staat daar tegenover de uitspraak van de heer Putman Cramer, directeur der N.V. De Nederlandsche Spaarkas, die uitdrukkelijk stelt dat uitsluitend sparen het doel is: „doodgewoon sparen”, waarbij de spaarder de „verzekeringsfranje” op de koop toeneemt⁵⁾. Dat men kennelijk zelf niet goed weet welk etiket erop geplakt moet worden, geeft wel te denken. Belangrijker is m.i. hoe de spaarder het ziet. Uit eigen ervaring, aangevuld door enkele gesprekken met mij toevallig bekende inschrijvers, bleek dat géén der betrokkenen voldoende was voorgelicht omtrent de consequenties van het inschrijven bij een spaarkas. Geen wonder dan ook, dat de inschrijvers het zuiver zien als sparen, zij het op langere termijn, waarbij men bij voortijdige beëindiging zijn geld, tegen betaling van geringe kosten, kan opvragen.

Het grote aantal royementen en afkopen wijst er reeds op, dat men zich bij het tekenen van het contract onvol-

⁴⁾ Hier moet men nog bij optellen ca. f. 0,5 mln. aan verzekeringspremies.

⁵⁾ Brochure: *De plaats van de Spaarkasinschrijving*.

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

doende bewust was van de consequenties. Wat mij bevreemdt is, dat hoewel reeds in 1931 de heer Jac. Wijnands⁶⁾ vermeldt, dat meer dan de helft der deelnemers de eindstreep niet haalde en dit slechts voor een gering deel veroorzaakt werd door overlijden, de spaarkasondernemingen zich tot hun huidige positie konden ontwikkelen, zonder dat er enige kritiek van belang aan de oppervlakte kwam. Het totaal ingeschreven bedrag van de gezamenlijke spaarkassen bedroeg ultimo 1967 ca. f. 1.035 mln. Wellicht zou toch, ten gevolge van genoemde nadelen, aan het spaarkasbedrijf, ondanks de actieve verkooppolitiek van de acquisiteurs, niet meer zo'n lang leven beschoren zijn geweest, ware het niet dat de overheid haar enige, zeer sterke, verkoopargumenten in handen had gegeven. Was er reeds sinds 1960 de Rijksambtenarensparregeling, per 1 januari 1966 kwam daar nog bij de Algemene Premiespaarwet. Deze houdt in dat ingezetenen tussen 21 en 60 jaar, die een inkomen genieten onder f. 15.000, over een maximaal spaarbedrag van f. 250 per jaar, 20 pCt. belastingvrije premie van het Rijk ontvangen als zij het gespaarde 5 jaar onaangetast als vermogen aanhouden. Men kan dit sparen dan o.a. doen bij een spaarkas. De meeste spaarders weten niet, dat dit ook op velerlei andere wijzen te realiseren is, terwijl men zich dan slechts 5 jaar i.p.v. 15 à 20 jaar behoeft te binden. Deze mogelijkheden zijn: sparen bij algemene banken, de Rijkspostspaarbank, gemeentelijke spaarbanken en verder nog door het aflossen van hypotheken, kopen van effecten en afsluiten van bepaalde levensverzekeringscontracten. Het zou naar mijn mening aan te bevelen zijn, dat bovengenoemde instellingen het publiek hieromtrent wat beter zouden voorlichten.

Nu dus blijkt dat de extra premie geenszins een specifieke attractie is van de spaarkas, maar ook via andere instellingen is te verkrijgen, blijft er niet veel voordeel meer voor de spaarkas over en gaat het er naar uitzien, dat men te allen tijde elders gunstiger kan sparen dan bij de spaarkas. Afgezien van bovengenoemde extra premie kan men op het ogenblik bij de banken 6 pCt. rente maken, door zich slechts één jaar te binden. Het fiscaal belastbaar zijn van de bankrente blijkt voor de betrokken bevolkingsgroep géén steekhoudend bezwaar te zijn. Voor personen die onder de loonbelasting vallen (grens in 1968 f. 15.000) is namelijk ontvangen bankrente tot f. 400 per jaar belastingvrij.

ACQUISITIEPOLITIEK

Op 26 januari 1966 leverde de heer K. de Waal in deze kolommen kritiek op het levensverzekeringsbedrijf en met name op de „produktiejacht”, waaruit het zijns inziens relatief grote aantal royementen en afkopen te verklaren is. Een soortgelijk verschijnsel doet zich, zij het in veel ernstiger mate, voor bij de spaarkassen. Er is echter een essentieel verschil t.a.v. de oorzaken van afkoop en royement. Als reactie op het artikel van de heer K. de Waal stelt het Bureau Voorlichting Levensverzekering terecht, dat een groot deel van de royementen en afkopen betrekking heeft op collectieve verzekeringen en dat het voor de hand ligt, dat ten gevolge van gewijzigde omstandigheden ook jaarlijks een deel van de individuele verzekeringen zal worden beëindigd⁷⁾. Men kan dit moeilijk de levensverzekeringmaatschappijen verwijten. Een actieve verkooppolitiek is nu eenmaal heden ten dage op vele terreinen van het economisch leven een dringende eis.

Wie een levensverzekering afsluit weet wat hij doet en wordt omtrent de voorwaarden deskundig voorgelicht.

Enigszins anders ligt de situatie bij het spaarkasbedrijf. Een spaarder die in gemoede denkt te sparen, komt pas tot de ontdekking dat hij iets heel anders begonnen is, als hij zijn spaarbedrag na een aantal jaren liquide wil maken. Uit gesprekken met inschrijvers bleek, dat geen van hen de belangrijkste bepalingen van het reglement kende. Dat ook bij voortijdige beëindiging administratiekosten verschuldigd zijn over het *totaal* inschrijvingsbedrag, was geen der deelnemers bekend. Men kan hiertegen natuurlijk inbrengen, zoals dan ook altijd bij gerechtelijke processen geschiedt, dat men zijn handtekening heeft gezet en dus de voorwaarden had moeten kennen. Hoe gaat dit in de praktijk? Meestal is de gang van zaken als volgt: een acquisiteur, die dit werk meestal in de avonduren als bijverdienste uitvoert, meldt zich onaangekondigd⁸⁾ bij mensen die volkomen onvoorbereid zijn en voordien nauwelijks van het bestaan van spaarkassen afwisten. De zaak wordt dan voorgedragen als sparen en wel sparen met vele attracties, zoals: extra premie van 20 pCt., uitkering bij overlijden, hoge uitkering aan het eind enz. Wanneer daar in sommige gevallen nog aan toegevoegd wordt, dat „het Rijk garant” is, voelt de kandidaat-deelnemer zich geheel op zijn gemak en tekent het contract, zonder het aan de achterkant, in kleine letters opgenomen, reglement gelezen te hebben. Voor dit laatste zou nauwelijks voldoende tijd zijn, gezien de omvang van het reglement en de tijd (30 à 60 minuten), waarin meestal de zaak wordt afgerond. Overigens kan men veilig stellen dat voor de bevolkingsgroep die essentieel is voor de spaarkas, nl. de kleine spaarder, het snel lezen en doorgronden van een polisreglement geen dagelijks werk is: men verlaat zich op wat de acquisiteur vertelt. Het bestuur van de N.V. De Nederlandsche Spaarkas⁹⁾ sloeg dan ook de spijker op zijn kop toen het reeds in 1928, bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van deze spaarkas, zei: „Het acquisitiebedrijf moet den schoorsteen doen rooken”. Dat een relatief bijzonder hoog aantal royementen en afkopen hiervan het gevolg is, zagen wij reeds in het voorafgaande.

Men kan zich met recht afvragen hoe lang de groei van de spaarkassen nog zal kunnen doorgaan, nu het publiek door de hevige concurrentie om de spaargelden en de intensieve reclame van de banken steeds meer „rentebewust” gemaakt wordt. Wanneer de heer Maassen zegt, dat de bankrente nog niet zolang 6 pCt. is, heeft hij gelijk, maar het blijft een feit dat het spaarkasbedrijf, gezien zijn structuur, werkwijze en de aard van zijn beleggingen, te allen tijde een belangrijk lager rendement zal kunnen geven dan de banken en spaarbanken.

CONCLUSIE

In het voorafgaande is naar mijn mening genoegzaam aangevoerd dat de belangrijkste functie van het spaarkasbedrijf, nl. het zo gunstig mogelijk beleggen van de spaargelden, voor de spaarder niet zo gunstig blijkt uit te vallen, ook niet wanneer hij volhoudt tot het einde. De hooggeprezen dwang wordt duur betaald!

J. Rodenburg

⁶⁾ Zie: *Het Spaarkasbedrijf in Nederland*, blz. 55.

⁷⁾ Zie *E.-S.B.* van 26 februari 1966.

⁸⁾ Zgn. „wilde acquisitie”.

⁹⁾ *Eenige bladzijden uit het bestaan der N.V. De Nederlandsche Spaarkas.*

Planning in developing countries: the Indonesian experience

II. Inflation and taxation; government and private enterprise*

Het tweede van een reeks van drie artikelen welke, tegen de achtergrond van de ervaringen van de afgelopen tien, vijftien jaar, actuele informatie verschaffen rond het nieuwe Indonesische vijfjarenplan.

General Suharto's *instruction* to the planners requests that the plan be financed by non-inflationary sources. In this respect, he is echoing the views of the First Five-Year Plan. It was stated explicitly in the earlier plan that the Government intended to avoid the evils of inflation in implementing the plan. Rupiahs for the projects were to come directly from the State budget and not from the printing press. And the foreign aid component as a source of rupiahs was to be kept to a minimum.

EXPERIENCE WITH FORMER PLANS

Up to the time the plan was accepted in Cabinet in September 1956, the rate of inflation had been moderate. Inflationary pressures had been severe in 1951, during the Korean boom, and again in 1955, but apart from those years price increases were small. But from the end of 1957 on, inflation took hold on the economy and the 19 food-stuffs index rose by 50 per cent in 1958, and by around 20 per cent in the succeeding two years. By the time the plan was approved in Parliament in November 1958, Indonesia was on the lower rungs of the ladder which led step by step to the inflationary spiral of the period June, 1961 to 1966.

The first major attempt at economic planning had foundered on the rocks of inflation, although we should hasten to add that there were other and more basic causes for the failure of the plan. The inflation itself was largely the result of the political upheavals which began in the closing months of 1956 and continued into 1957 with the bloodless army coups in several provinces outside Java in January-March. The situation remained politically explosive during the second half of 1957 and boiled over again with the expulsion of the Dutch and with the outbreak of the rebellion in February 1958.

Little in the way of constructive economic policies could be expected during the years 1957-1960. Then in 1960, the Planning Council came up with the Eight-Year Plan. When the plan was announced, the Government stated that in its implementation the plan would not constitute an increased burden to an already long-suffering nation. By this time, inflation was running at a rate of 20 per cent a year. Prices had been kept low during 1960, but active prosecution of the plan threatened a resumption of the inflation with renewed vigour. The Government set aside Rp. 30 billion in the Budget to finance the plan for 1961. By that time, the size of the overall Budget was frightening with total *expenditures* of Rp. 87 billion and total revenues of Rp. 66 billion. The Rp. 30 billion expenditure for the plan was estimated at around 25 per cent of the Gross National Product, a high figure indeed.

Inflation did get out of hand during the course of 1961, but as in the case of the Five-Year Plan, political rather than economic factors emanating from the implementation of the plan were the main causes. It remains true that inflation should be kept under control as far as possible and the present Government is wise in stressing the necessity for some degree of price stability as a prerequisite for successful planning.

FUNDAMENTAL CHANGE IN TAX STRUCTURE

If a government wishes to promote a significant investment programme with a minimum of inflation it must either curtail other types of expenditure and/or make fundamental changes in the tax structure. In Indonesia's case, the most obvious types of expenditure cuts appear to be wages and salaries for civil service and the Armed Forces (*by reducing the numbers in employment*). The Cabinet which tried to implement reductions in these spheres soon fell (1953), and no other government has seriously attempted to repeat the performance.

Most Indonesian governments have recognised the importance of increasing taxes, but in the period since independence not one of them has been able to do much more than rely on taxes levied on exports and imports. In the thirties, some ten per cent of colonial revenues came from a land tax. In 1951 this tax was repealed because of its link with the colonial past. Since then, the rural areas have remained largely outside the net of the Central Government revenue collectors. Collections took place, but did not in full reach the Central Government. Such a state of affairs is a luxury Indonesia cannot afford.

SOURCES OF FINANCE MUST BE NON-INFLATIONARY

Suharto's *instruction* to the Planning Council states that finance for development should come from non-inflationary sources. The high rate of inflation from 1961 to 1966 no doubt accounts for such an attitude. The cost of living index in Djakarta rose annually as seen below:

1961	674 per cent	1964	118 per cent
1962	183 per cent	1965	380 per cent
1963	114 per cent	1966	860 per cent

The Suharto Cabinet has succeeded in recent months in reducing the rate of inflation. By June the rate had fallen to 3 per cent, compared with 9 per cent in January of this year and 55 per cent in January, 1966. To maintain the current low rate and if possible to decrease it will most certainly require radical changes in the tax structure.

* I in *E.-S.B.* van 17 januari jl., blz. 56-60.

BUDGET 1967/1968

The first Budget of the present Cabinet was accepted in Parliament on Christmas Eve of last year. Like all its predecessors, it relies heavily on taxes on the foreign trade sector, and taxes on foreign companies.

Various members of the Government had, in the months prior to the tabling of the budget in Parliament, stressed the need to increase revenues from direct taxes but there was no apparent move in this direction in the 1967 Budget. Most probably this will be seen in the 1968 Budget. Significantly, however, General Suharto himself has already made reference to the land tax as an important source of revenue *in the future*. The new Five-Year Plan will only succeed if it is based on adequate sources of finance.

The political implications of revising the tax structure are obvious — some will suffer as a result of the imposition of new taxes or if the rates of old taxes are revised upwards. Only a strong government can re-organise the tax base, hence the cautious approach adopted by the General and his Ministers. But sooner or later the attempt to institute tax reforms must come. The new plan will depend on the outcome of the result.

GOVERNMENT AND PRIVATE ENTERPRISE

The acting President's new *instruction* includes a clause on the present government's position with regard to the respective roles of government and private enterprise in economic development. This issue has been the subject of considerable debate since independence. In the early days, when foreign capital dominated the modernised agriculture-industrial-commercialised sector of the economy, the debate was somewhat academic. The Urgency Programme provided for the expansion of the government sector but at the same time private enterprise was encouraged especially in small and medium scale industry. Simultaneously, an attempt was made to foster the creation of an indigenous private importing group. The Five-Year Plan was almost exclusively devoted to outlining a government investment programme of some Rp. 112 billion. Even so, the planners stated specifically that they hoped that the private sector would come forward with investment plans for something like Rp. 9 billion.

In the period to 1957, the government was clearly expected to play an important role in economic development but private enterprise was not to be neglected. Yet the private sector suffered from one basic weakness: shortage of capital. If the private business community were to play a significant role in the economy, especially in manufacturing industry and trade, financial support from the state would be essential. And here is where the various groups in society took issue.

The confiscation and subsequent nationalisation of Dutch companies brought the issue of the relative roles of the two sectors, government and private, into the realm of reality. Should the government run the companies or should private enterprise be the heir to the Dutch colonial dominance? If we pause to consider the size, expertise and financial capacity of the private sector, it may seem rather ludicrous to even pose such a question. But hopes and ambitions die hard, and there was a movement from the private business groups to persuade the government to „share the spoils”, particularly in the trading sector which had been dominated by the Dutch Big Five.

For a while the government seemed to hesitate. Then in November 1958 the Dutch companies were nationalised. In April the following year, nine companies were formed on the basis of the original Big Five to control the import sector. Government control of industry and the agricultural estates was also confirmed. However, it should be kept in mind that a large sector of the economy remained in private hands — small-scale agriculture, especially in food production and rubber, trade in small-holder products, small-scale industry and so on. But with the Dutch companies in government hands, the government was in control of the „commanding heights” of the economy, able to influence most of the important sectors of the economy.

During the period 1959-1965, the state continued to expand its influence and control over the economy, directly through the establishment of new industries and indirectly through regulations, many of which however remained on paper. The Eight-Year Plan confirmed the government's dominating position in the economy, though the private sector was still allowed to operate. But slowly and surely the government appeared to be squeezing the private business community out of major activities. In the months immediately preceding the formation of the present cabinet, the Sukarno government was preparing to monopolise the export sector as well as the import sector and the future of private enterprise, at least in theory, was black indeed.

General Suharto's government is reversing the trend. The Provisional Consultative Assembly committed the cabinet to a positive role in overcoming economic stagnation and in economic development. But the Assembly also obligated the government to guide the non-government sector. Private enterprise was to be encouraged within the limits provided for in the Constitution. Unfortunately, the Constitution is open to a wide variety of interpretations. It is therefore important to note General Suharto's statement on the respective roles of the government and private enterprise in the *instruction*. The government is to give guidance to society as a whole and will facilitate and regulate all its efforts and activities. The potential of the private business community is to be used in the best possible manner, within the framework of planned development. Furthermore, the General argues that the government should restrict itself to those projects which are beyond the capacity of private enterprise.

On the face of it, the planners are being asked to formulate a plan which will provide adequate opportunities for the expansion of the private sector. But the qualification relating to „capacity” may well be crucial. Can private enterprise be expected to play a significant role in the implementation of the economy? Surely much will depend on the assistance and positive guidance given by the government to the entrepreneur, particularly in the form of credit facilities. The present government may well safeguard the legal rights of the private sector, so recently under sentence of death by strangulation. But this does not automatically ensure that the private sector will wax strong. We must wait and see what the planners come up with and see how the government gears its economic policies to include both state and private enterprise.

K. D. Thomas
J. Panglaykim

Een halve eeuw Volks-Universiteit

Enige lessen, buiten het rooster

Ruim een halve eeuw geleden ontstonden in ons land instellingen voor wat men gaarne noemde „hoger onderwijs aan volwassenen”, spoedig bekend als volksuniversiteit. Zoals vaker, was het buitenland ons daarbij voorgaan. In Engeland had in allerlei vorm het onderwijs aan volwassenen reeds op aanzienlijk geachte successen kunnen bogen, België had op dat gebied zijn sporen verdiend, Duitsland volgde en vooral een bezoek van Amsterdammers aan een Volkshochschule te Berlijn heeft in 1913 de stoot gegeven aan de oprichting van de Volksuniversiteit te Amsterdam. Andere Nederlandse steden volgden; einde 1917 ging Rotterdam tot de oprichting van zo'n instelling over. Medio januari 1918 ving deze haar werkzaamheden aan. Deze Volks-Universiteit te Rotterdam kan thans op een 50-jarige werkzaamheid terugzien.

Geheel nieuw waren zulke cursussen voor volwassenen echter niet. Tal van pogingen waren, vooral met Engelse voorbeelden voor ogen, ook te Rotterdam in deze richting ondernomen, met name door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Werkelijk succes van deze (en tal van andere) nieuwigheden laat echter op zich wachten tot de tijd er rijp voor is. In het tweede decennium van deze eeuw scheen dat in Nederland het geval te zijn. Te Rotterdam is de Volks-Universiteit uitgegroeid tot een der grootste van Nederland. Er is zelfs een tijd geweest, dat zij onbetwistbaar de belangrijkste was. Omdat de structuur van dergelijke instellingen niet overal gelijk is, moet men ook hier met vergelijkingen wat voorzichtig zijn. Niettemin is de thans jubilerende Volks-Universiteit interessant genoeg om aan enkele ontwikkelingen, die als lessen buiten het rooster kunnen gelden, aandacht te besteden.

ECONOMISCHE ACHTERGROND

Rotterdam heeft zijn Volks-Universiteit niet uit de lucht zien vallen. Zij was het resultaat van volhardende pogingen, die destijds Mr. W. C. Mees in het kader van „het Nut” had ondernomen. In zijn strategie, die tot de oprichting van een volksuniversiteit moest voeren, heeft een rapport van de door de Maatschappij ingestelde „Commissie van onderzoek inzake de oprichting ener Volks-Universiteit te Rotterdam” een grote rol gespeeld. Dit rapport was geschreven door Prof. Mr. N. W. Posthumus, hoogleraar in de economische geschiedenis, inzonderheid van de nieuwere tijd, één van de vier „gewone” hoogleraren, waarmee de toenmalige Handelshogeschool te Rotterdam, thans de Nederlandse Economische Hogeschool, economen kon kwemen. Zijn werkstuk als eerste secretaris-rapporteur der Commissie is in druk verschenen. Als weerspiegeling van een mentaliteit is het ook heden nog interessant. Het begon aldus:

„De krachtige en snelle ontwikkeling der wetenschap op bijna alle gebied, waardoor vooral de laatste decennia worden gekenmerkt, heeft zich slechts kunnen voltrekken dank zij een ver doorgevoerde specialisatie, die echter onvermijdelijk een vervreemding tussen de grote volksmassa en de betrekkelijk kleine groep der wetenschappelijke onderzoekers heeft moeten teweeg brengen. Steeds verder van de brede monden der wetenschap trekt de groep harer onderzoekers naar de oorsprong, zich altijd meer verdelende om ook de kleinste bronnen te leren kennen. Het gebied, waarop ook de academisch gevormde leek blijft, wordt steeds uitgestrekter, altijd kleiner dat, waarop men zich deskundig mag noemen. Op de nadelen dezer isolatie der wetenschap is reeds herhaaldelijk gewezen”.

Neemt men in aanmerking, dat dit rapport is gedagtekend „2 mei 1917”, dan blijkt uit deze korte inleiding, hoe reeds geruime tijd geleden bepaalde beweringen die vandaag in allerlei vorm, soms zowaar met een glimp van nieuwigheid, worden opgediend, ruimschoots gemeengoed waren geworden. Uit het volgende citaat is af te leiden, dat het verband tussen kennis en welvaart, dat na de jongste oorlog een bijna alles overtreffende nadruk heeft gekregen, ook toentertijd werd erkend:

„Maar ook, hoe meer kennis na de oorlog in ons volk zal aanwezig zijn, hoe beter het zal zijn toegerust zich in economisch opzicht met de overige volkeren te meten. De oplossing van de nieuwe vraagstukken, die dan zullen ontstaan, en de ernstige strijd om de wereldmarkten, die, naar verwacht mag worden, dan zal ontbranden, zal aan alle geestelijke krachten de hoogste eisen stellen. Het zal daarom uit nationaal oogpunt van belang zijn, dat het volks-hogeronderwijs onze geestelijke volkskracht zal kunnen versterken”.

Deze gedachtengang, die kan lijken op een oratio pro domo van de nog prille Handelshogeschool, was echter één van de hoofdpijlers, waarop het positief advies van de Commissie steunde. Men zag het „hoger” onderwijs voor volwassenen als een middel tot bevordering van de welvaart. Het schema, door de Commissie zorgvuldig uitgestippeld, was uiterlijk sterk op het universitair onderwijs geïnspireerd. Aanvankelijk sprak men van faculteiten en colleges. In een minder op status beluste maatschappij onthield men zich echter van de professorale titel, men sprak bescheidenlijk van „docenten”, al bevond menig bekend Nederlands hoogleraar reeds toen zich onder de vele prominenten, die in enkele steden aan de volksuniversitaire hemel schitterden.

In de ogen van de oprichters namen de arbeiders, veelal nog werklieden genoemd, een belangrijke plaats in. Het was een lievelingsdenkbeeld der ijverars voor dit onderwijs, dat juist de arbeidende klasse van deze gelegenheid tot vermeerdering van kennis en verdieping van inzicht zou profiteren. Dit mocht niet verwonderen, ook omdat reeds toen het verband tussen een hogere industriële prestatie en een stijgend intelligentiepeil van de gemiddelde arbeider werd ingezien.

Zoals dat vaker voorkomt, is de Volks-Universiteit te

Rotterdam, eenmaal op eigen benen staande, een richting uitgegaan die in menig opzicht afweek van wat de mannen aan haar wieg voor ogen had gezweefd. Zo is van een massale deelneming uit werknemerskringen geen sprake geweest. Overal in Nederland zijn overigens de volksuniversiteiten instellingen voor een middenklasse geworden en gebleven, ook de Rotterdamse. Omdat zich onder haar bijzonder grote cursistentallen steeds een percentage arbeiders bevond, hebben in absolute zin echter veel arbeiders van deze kans op onderwijs geprofiteerd, evengoed als vele honderden academisch gevormden dat deden. Dat de indeling in faculteiten, die voor de ernstige adepten een volledige opleiding in onderling samenhangend verband beloofde, na enige jaren door de Rotterdamse Volks-Universiteit werd verlaten, was een andere vorm van eigen-gereidheid, die niet met de oorspronkelijke bedoelingen overeenstemde. Dit hield echter tevens in een loslaten van de gedachte, dat de Volks-Universiteit, evenals de universiteit of hogeschool, zou dienen als werktuig tot bevordering van welvaart, als hoedanig toch menige instelling voor wetenschappelijk onderwijs werd erkend.

In de harde praktijk is gebleken, dat weliswaar de zuiver ontwikkelende en de gezichtskring verbredende functie van het onderwijs aan volwassenen een belangrijk onderdeel van het beschavingswerk der volksuniversiteiten heeft uitgemaakt, doch dat op de duur de activiteiten van de leidende instellingen zich in andere richting, vooral op cultuur, mede op direct nut, op zelfwerkzaamheid en op een combinatie van het aangename met het nuttige, hebben toegespitst. Vóór de tweede wereldoorlog is er zelfs een periode geweest, dat met name de Volks-Universiteit te Rotterdam een respectabele werkzaamheid op het gebied van toneel, muziek en film aan de dag legde. Na de oorlog is het accent steeds duidelijker verlegd naar de werk- en taalcursussen. Bij deze laatste kan men zelfs een voor het Turks aantreffen, hetgeen in verband met de vele Turkse arbeiders weer aan het utiliteitselement doet denken. In belangrijke mate hangt de animo tot het leren van een nieuwe taal of het oprispen van een verschaalde talenkennis samen met de moderne, verplaatsingszucht, zich uitend in een algemene reislust onder de invloed van langere vakanties. Veel werkcurssussen zijn gericht op het bevorderen of leiden van een zelfwerkzaamheid, hetzij voor autotechniek, hetzij voor kunstnijverheid (bijv. pottenbakken), foto, film e.d., doch men kan ook spreken van liefhebberijen, die de mens van heden zich ruimer kan veroorloven dan zijn voorgangers, omdat de huidige welvaart hem daartoe in staat stelt.

In grote trekken ziet men, dat de thans jubilerende Volks-Universiteit bij haar voorbereiding werd gezien als een middel tot versterking van de geestelijke volkskracht, om meer mans te zijn in de strijd om de wereldmarkten, waarbij dan werd bedoeld de strijd voor de welvaart. Dit woord werd in de polemieken dier dagen onnoemelijk veel minder gebruikt dan vandaag, ofschoon het met een andere term, nl. arbeid, wel was te vinden op elk bankbiljet van f. 10, ter verduidelijking van de daarop voorkomende zinnebeeldige voorstelling, die arbeid en welvaart nog duidelijk aan elkaar koppelde. In de loop van haar bestaan is de instelling beland in een meer consumptieve sfeer, de bevordering van de door haar verspreide kennis en kunde is meer gericht op de dagelijkse levenspraktijk, zonder dat dit evenwel over de hele linie de op verdieping van inzicht gerichte cursussen uitsluit. Het doel, aanvankelijk gezien als bevordering van welvaart, is nu geworden: bevordering van welzijn.

CONSUMENTENONDERZOEK

In de verrichtingen der Volks-Universiteit te Rotterdam heeft het „consumentenonderzoek” een rol gespeeld, ver voordat dit woord zijn gemeenzame klank zou verkrijgen. Dit geschiedde hand in hand met een bijzondere vorm van bedrijfsstatistiek. Juist in deze tijd is het aantrekkelijk er enige aandacht aan te besteden.

Zoals te verwachten, is de geschiedenis der instelling in grote en ook in kleine trekken vastgelegd in de jaarverslagen. Deze waren ruim veertig jaar lang afkomstig van de secretaresse, mej. I. M. van Dugteren, die niet alleen op deze verslagen maar ook op de gehele doening van de Volks-Universiteit te Rotterdam haar stempel zette, met krachtige hand. Zij had staathuishoudkunde gestudeerd en daarbij blijkbaar een bijzondere liefde voor de statistiek opgedaan. Dit kan slechts de overstelpende hoeveelheid tabellen en statistieken verklaren, die reeds in de beginperiode de jaarverslagen zouden kenmerken. Er was geen verschijnsel, geen nuance, geen verandering, wat betreft leeftijd, geslacht, beroep, vooropleiding, lidmaatschap ener vakvereniging, absentieisme, dit zelfs gesplitst over de periodes vóór en na de kerstvakantie, bij het cursistenbestand op te merken, of het werd in de vele bladzijden vullende tabellen en statistieken, zo nodig tot in decimalen uitgewerkt en met beeldgrafieken opgeluisterd, weergegeven.

Bij de beschouwing ervan kan men vandaag de gedachte aan een zekere overbodigheid niet onderdrukken. Daarbij dringt zich echter een wat wonderlijke parallel op met de jaarverslagen van een totaal andere maatschappij, namelijk de Nederlandse Spoorwegen, die in dezelfde periode het uiterlijk van een vrij saai boek hadden, voorzien als zij waren van ongeveer 35 staten van soms eerbiedwaardige omvang. Men kon daar bijv. precies in vinden, dat in 1924 door het station te Castricum 243 plaatsbewijzen eerste klasse, 1.836 dito tweede klasse en 23.667 stuks derde klasse waren verkocht, plus een dergelijke reeks retourbiljetten, aankomende reizigers, mitsgaders de levende dieren, en al die gegevens werden nauwgezet vermeld over de 586 andere stations en de 274 stopplaatsen, die onze spoorwegen toen nog kenden. Er stond nog onnoemelijk veel meer in deze boeken, over de staat van het personeel en al zijne afwezigheden wegens ziekte, over afmetingen, gewicht, vermogen, bouwjaar, fabrikaat en technische bijzonderheden van alle lokomotieven, men kon er ook in vermeld zien wat het maken van een stookgelegenheid in de woning van de stationschef te Barendrecht had gekost en als men dan vandaag leest, dat het wijzigen van de privaten in de brugwachterswoning te Zwijndrecht in 1924 de somma van f. 1.558,54 heeft gevegd, kan men daar enige troost uit putten wanneer een moderne loodgieter zijn wat meer afgeronde declaraties indient, doch overigens vraagt men zich ook daarbij af, waarom dat alles zo uitvoerig werd gepubliceerd. Misschien heeft een ambitieus burgemeester in de omtrek van Castricum met argusogen de cijfers van het reizigersverkeer in zijn gemeente gevolgd om dadelijk alarm te slaan als die van „zijn” station een relatieve vermindering aantoonde, of op zijn borst te slaan in het tegengestelde geval, maar dat is een „misschien”.

Overigens blijkt uit de hartstocht, waarmee de secretaresse van de Volks-Universiteit te Rotterdam „haar” statistieken verdedigde, dat ook toen niet iedereen het nut ervan voetstoots erkende. Zo was één van haar redeneringen, dat een klacht over een bepaalde cursus niet ernstig

hoefde te worden genomen, indien de statistiek uitwees dat deze van begin tot eind door een hoog percentage cursisten werd bezocht. Een enkeling had dan bij een bestuurslid geklaagd, meende zij. Indien echter bij een cursus een sterk verloop werd geconstateerd, en dan juist onder de toehoorders met een beperkte vooropleiding, dan gold dit voor haar als een waarschuwing, dat de docent in kwestie tekort dreigde te schieten. Naast deze plausibele verklaring had zij meer pijlen op haar boog. Dergelijke cijfers, ook al werden zij niet meer gepubliceerd, achtte zij nodig, zowel om de bezwaren van tegenstanders te weerleggen als om de zeer gevarieerde wensen van het Rotterdamse publiek precies te kunnen volgen. Voor dit laatste werden bovendien verscheidene enquêtes gehouden. Aldus pleegde de Volks-Universiteit te Rotterdam een vorm van „consumentenonderzoek”, voordat enig „onderwijs” zich aan de wil of voorkeur der verbruikers veel gelegen liet liggen. Nu is ontegenzeggelijk waar, dat de Volks-Universiteit te Rotterdam in dezelfde periode met een verrassend elan groeide, zodat zij in weinig jaren aan de spits van het onderwijs aan volwassenen kwam te staan. Hoewel zeker niet is uitgesloten, dat de leiding dezer instelling bij de opstelling van haar programma's steun vond in de toen volijverig samengestelde tabellen en de enquêtes, hebben naar onze overtuiging ook andere omstandigheden, zoals de beschikking over een goed clubhuis, de activiteit van het bestuur en bovenal de stuwkracht van de secretaresse meer tot het succes bijgedragen dan de overmaat van statistische gegevens.

In de loop van de jaren is de publikatie van deze gegevens duidelijk merkbaar verminderd, zelfs aanzienlijk, hetgeen nog niet betekende, dat zij intern niet bedrijvig werden verzameld. Na de oorlog is in dit laatste ook een vrij grote beperking ingetreden. Men constateert dus het verschijnsel, dat, terwijl over het algemeen een sterke drang tot intensivering van elk statistisch onderzoek naar marktverhoudingen en het navorsen van koopbeweegredenen van reële en potentiële afnemers is op te merken, met een toenemende verfijning in de daarbij gevolgde methoden en in de publikatie ervan, hier in de praktijk van een bepaald type onderwijs, dat bovendien geheel op de grondslag der vrijwilligheid berust, juist het tegengestelde heeft plaats gevonden. In hoeverre dit samenhangt met het zeer arbeidsintensieve karakter van dergelijke statistieken, de hoge publikatiekosten, waarbij komt de moeilijke interpretatie van sommige gegevens, naast de oude waarheid, die bij enquêtes naar voren springt, en wel „zoveel hoofden, zoveel zinnen”, is niet met zekerheid te bepalen. Kijkt men bovendien andermaal naar de Nederlandse Spoorwegen, welke jaarverslagen vandaag weliswaar niet zijn gespeend van statistische gegevens, doch die in hun moderne typografische verzorging in niets meer herinneren aan de orgie van staten en cijfers die eertijds een boekdeel plachten te vullen, dan ziet men een treffende overeenkomst.

Er kan sprake zijn van een in wezen meer algemene stroomlijning, met als gevolg het weggappen van veel cijfermatig struikgewas, dat voor ingewijden zijn nut kan hebben en voor dezen immer toegankelijk zal blijven, doch dat voor de blik op het geheel eer belemmerend dan verduidelijkend zal werken. Hoe dan ook, men staat hier voor het feit, dat het nauwkeurig bijeengaren en verwerken van statistische gegevens en hun publikatie, met als einddoel het bevorderen van onderwijs aan volwassenen, aanmerkelijk is teruggebracht. Dat bij het totaal anders gearde railvervoer iets dergelijks is te constateren mag, met de nodige voorzichtigheid, worden gezien als een

aanwijzing, dat zelfs in onze tijd, zo boordevol onderzoekingen op elk gebied, van wasmiddelen tot politieke stromingen en meningen, men ertoe komt op dit pad één of meer stappen terug te zetten, indien door de gewijzigde omstandigheden het aanwijsbare nut en de meestal veel meer tastbare offers niet langer in een juiste verhouding tot elkaar worden geacht.

BEVORDERING VAN „LEEFBAARHEID”

Stelt men de vraag, of in concreto de bevordering van de welvaart, die één der leidende gedachten was bij de oprichting van de Volks-Universiteit te Rotterdam, is bereikt, dan is een antwoord moeilijk met enige zekerheid te geven. Waarop zou ja of neen moeten berusten? Statistische gegevens, die *dit* zouden kunnen aantonen, kennen wij niet. Bezieet men de programma's in de loop der jaren, dan constateert men de ommezwaai, die wij reeds hebben gesignaleerd. Kon men in de beginperiode bij cursussen als elektrotechniek, scheikunde, geologie, staathuishoudkunde, koloniale vraagstukken, sociologie e.d. zonder bezwaar denken aan kennis, die ons hielp „zich in economisch opzicht met de overige volkeren te meten”, bij de huidige programma's, waarin soortgelijke vakken niet geheel ontbreken, doch waarin ook de filmcursus, de lessen in het bloemschikken, de operacursus en de in deze tijd hoogst nuttige cursus in het verrichten van huishoudelijke reparaties onder veel andere voorkomen, denkt men niet aan zo'n achtergrond. Tevens beseft men, dat toen de oprichters en hun adviseurs in hooggestemde redevoeringen en zakelijke rapporten zo volgaarne de term „hoger onderwijs aan volwassenen” hanteerden, zij zich bepaald niet aan enig „understatement” te buiten gingen. Men mag het hun niet euvel duiden. De Volks-Universiteit te Rotterdam is waarlijk niet de enige instelling, die haar eigen gang is gegaan zonder zich veel van de eerste leidlieden aan te trekken. Dit is een teken van geestelijke gezondheid.

Voor deze ontwikkeling is een verklaring te vinden. Eén der grondbeginselen, die bij de Volks-Universiteit te Rotterdam tot de huidige dag hun geldigheid ten volle hebben behouden, hield in dat dit onderwijs geen enkele dwang en geen enkel diploma zou kennen. Dit moest ertoe leiden, dat men wel via deze Volks-Universiteit zich ook menige voor de praktijk nuttig te achten kennis kon verwerven, evenwel zonder deze door het nog steeds geëerbiedigde „papiertje” zó gewaarborgd te zien, dat men daaraan in de gewone levenspraktijk aanspraken kon ontlenen. Bij een sterk praktisch ingestelde bevolking als de Rotterdamse kon dat van invloed zijn, hoezeer ook juist deze zich meer dan elders tot haar Volks-Universiteit wendde.

Anderzijds heeft de aldus afgedwongen koersverandering ertoe geleid, dat deze Volks-Universiteit indirect evenzeer een gunstig klimaat voor de verhoging van de welvaart heeft bevorderd als zoveel andere culturele instellingen, zonder welke een moderne gemeenschap van enige omvang het niet kan stellen, al ware het slechts omdat men anders niet de mensen van een zeker formaat aantrekt of behoudt, die voor hun doorgaans belangrijke taakvervulling een bepaald geestelijk en artistiek klimaat nodig hebben. In dat opzicht is een volksuniversiteit op eenzelfde vlak te plaatsen als instellingen voor wetenschappelijk onderwijs, orkesten, toneelgezelschappen, opera's, kunst-academies e.d., plus de apparatuur van gebouwen en heden zelfs de begeleidende instanties, die een grote stad, ook al ontwikkelt zij zich nog zozeer als centrum van industrie

Opmerkingen over vergaderingen van een Nederlandse en Amerikaanse economische vereniging

De bijwoning van twee vergaderingen — die van de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde (V.v.d.S.) in Utrecht op 9 december 1967 en die van de American Economic Association (A.E.A.) in Washington D.C. op 28, 29 en 30 december 1967 — in drie weken tijd is een goede aanleiding tot enige opmerkingen. Bij vergelijking van deze vergaderingen moet men bedenken, dat de V.v.d.S. een vereniging is in een klein land, de A.E.A. een vereniging op een continent en feitelijk internationaal. De eerstgenoemde jaarvergadering is kleinbedrijf, de andere grootbedrijf. De V.v.d.S. bespreekt één onderwerp, de A.E.A. tientallen onderwerpen. Het aantal inleiders, panelleden en debaters op een A.E.A.-vergadering zal het aantal bezoekers van een vergadering van de Nederlandse vereniging bijna benaderen.

Opmerkelijk is echter, dat op dit gebied het „kleinbedrijf” in één opzicht beslist efficiënter werkt dan het „grootbedrijf”. De toezending van de preadviezen van de V.v.d.S. aan de leden enkele weken vóór de vergadering — reeds zeer lang een gebruik — vermijdt de voordracht van de inleiders op de vergadering. Het luisteren naar de vele voordrachten is één van de vermoeiende bezigheden van de drie dagen lang durende jaarvergadering van de A.E.A.¹⁾ Na jaren afwezigheid van de vergaderingen van de V.v.d.S. trof mij de grote efficiency, de levendigheid van de discussie van de panelleden en de goede betogen van de leden, die in

de morgenvergadering gelegenheid hadden tot debat. Er was de gehele morgen en tot ver in de middagvergadering grote aandacht voor de bespreking van het interessante onderwerp inzake de verhoging van de nationale spaarquote²⁾.

Het karakter van de drie dagen durende jaarvergadering van de A.E.A. is anders. Niet alle lezingen zijn even interessant voor alle leden en trekken

DE LEZINGEN VAN FRIEDMAN EN WARD

Een weergave van de redevoeringen, die op de jongste driedaagse jaarvergadering van de A.E.A. zijn gehouden, zou gelijk staan met de bespreking van een boek van bijna 1.000 bladzijden, verdeeld over verschillende onderwerpen. Een uitzondering kan worden gemaakt voor twee lezingen. De eerste was het presidentiële adres van Prof. Milton Friedman op vrijdagavond, 29 december, die een gehoor van ongeveer 2.000 economen had. Friedman ontwikkelde in een knap gesteld betoog nogmaals zijn bekende theorie over de wenselijkheid van een jaarlijkse groei van de geldvoorraad met een vrijwel constant percentage (ruim 3 pCt.). Zijn onderzoekingen over een periode van bijna honderd jaren — neergelegd in zijn boek *A Monetary History of the United States, 1867-1960* — hebben aangetoond dat vertragingen in de groei van de geldvoorraad voorafgingen door milde recessies en dat depressies, zoals onder meer de grote depressie van 1930-1933, zijn voorafgegaan door

daarom soms weinig luisteraars. Er heerste de gehele dag een gezellige drukte in de wandelgangen van het grote hotel, een ontmoetingsplaats van vrienden, bekende en gespecialiseerde vakgenoten, die elkaar vaak eenmaal per jaar zien. Bovendien hebben vele deelnemers andere bezigheden, waarover aanstonds nader. Ten slotte zullen weinigen het hoge tempo van vergaderen de gehele dag kunnen volhouden³⁾.

absolute en vaak langdurige dalingen van de geldhoeveelheid. Prof. Friedman verwerpt de opvatting, die algemeen in de Amerikaanse Administratie wordt aangehangen, althans tot voor kort, dat de economie bestuurd kan worden door het fijn op elkaar afstemmen van het fiscale en monetaire beleid. Ook oefende hij kritiek uit op het monetaire beleid van de Federal Reserve Board,

¹⁾ Deze voordrachten worden van tevoren alleen toegezonden aan de panelleden.

²⁾ Zie hierover „Spaarwenselijkheden en spaarmogelijkheden” door Drs. P. Korteweg en „Spaarquote” door Drs. P. A. de Ruyter in *E.-S.B.* van 13 december 1967 en „Spaarquote (II)” door Drs. W. Sidré in *E.-S.B.* van 20 december 1967.

³⁾ Deze vergaderingen beginnen reeds om half negen, worden gevolgd door een lunch met een redevoering, voortgezet in de middag, waarna aan het diner opnieuw een rede wordt gehouden, en alsof dat nog niet genoeg is, als slot van de dag een avondvergadering. En veel nachtrust wordt men niet gegund als men de volgende dag voor een ontbijtvergadering om zeven uur is uitgenodigd!

en dienstverlening, aantrekt, voor haar groei en vooral voor wat men „leefbaarheid”, d.i. gelegenheid tot welzijn noemt. Er bestaat nu eenmaal een onderlinge afhankelijkheid tussen welvaart en welzijn. Het een is voor het ander nodig, maar ook het ander voor het een.

Het mag dan waar zijn, dat de werkzaamheid der volksuniversiteiten zich voor een deel in de periferie van het cultuurleven beweegt, het is voor een gemeenschap van belang, dat er voor de volwassenen een gelegenheid bestaat zich op allerlei gebied kennis of kunde te verwerven, tegen een voor ieder betaalbare prijs, met redelijke waarborgen voor de kwaliteit van de overdracht, op een zo groot en gevarieerd mogelijk terrein, toegankelijk voor

ernstig strevende leken, naast andere mogelijkheden, bijvoorbeeld om vreemde talen te leren in een gewoonlijk sterk animerend groepsverband. Ook al is het voorlopige doel niets anders dan dat men in Italië of Spanje iets kan bestellen. De rest, als het lezen van een boek, volgt vaak van zelf. De waarde van dit alles is niet na te meten als de inhoud van een vat wijn. Hoezeer het waar is dat in onze maatschappij vandaag allerlei geestelijke waarden en stromingen zich in een sneltreinvaart hergroeperen, men zal althans voorlopig het betrekkelijk nog zo heel jonge onderwijs aan volwassenen niet kunnen ontberen.

L. Ott

niet alleen voor de laatste jaren, maar ook voor vroegere perioden.

De andere redevoering was die van Prof. Ward over Joegoslavië als één van drie lezingen over de economische hervorming in Oost-Europa en de Sowjet-Unie. Genoemde lezing was interessant, omdat zij juist plaatsvond op de dag dat President Tito zijn belangrijke rede hield, die gericht was tegen de krachten die de uiterst belangrijke economische hervorming, die sedert enkele jaren in dit land plaatsvindt, tegenwerken. Joegoslavië is een voorbeeld voor andere landen in Oost-

Europa, waar thans belangrijke ontwikkelingen in de richting van een vrijere markteconomie plaatsvinden. Ten gevolge van de lange duur van deze drie lezingen, gevolgd door opmerkingen van het panel, was er geen tijd voor discussie door anderen, die juist over dit onderwerp zo buitengewoon interessant zou kunnen zijn geweest. Hier openbaarde zich het eerder genoemde bezwaar van het voorlezen van de voordrachten, die beter van tevoren kunnen worden rondgezonden. Nogmaals, in dit opzicht kan de A.E.A. van haar Nederlandse zustervereniging leren⁴⁾.

de eisen van de vragende instellingen. Op het moment dat ik deze zaal be-

4) Er was op een bepaald punt een merkwaardige overeenkomst in beide vergaderingen. In de vergadering van de V.v.d.S. ontving de ere-voorzitter, Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart, een staande ovatie voor al het werk dat hij voor deze vereniging heeft gedaan, niet het minst door de beschrijving van haar geschiedenis waarmede deze nestor der Nederlandse economen binnenkort gereed zal komen en waarvan hij in een uitstekend voorgedragen betoog een voorproefje gaf.

In de vergadering van de A.E.A. ontving Prof. Hansen, toen hem de hoogste onderscheiding van deze vereniging werd uitgereikt, eveneens een staande ovatie. Na afloop vertelde de 80-jarige mij, dat hij nog steeds college gaf. Het is niet ongevoerd in de Verenigde Staten dat hoogleraren na hun pensionering colleges blijven geven, hetgeen door het grote aantal particuliere wetenschappelijke instellingen mogelijk is. Zo is er in Californië een College, waaraan verschillende „zeventigers” met een uitstekende wetenschappelijke reputatie enkele jaren geleden, toen ik dit hoorde, werkzaam waren als „part time”-hoogleraar. Dit is een bewijs dat Amerikanen talent weten te gebruiken en te eren. Waarom zou dit in Nederland ook niet kunnen?

5) De A.S.S.A. omvat de volgende verenigingen: American Economic Association; American Farm Economic Association; American Finance Association; American Marketing Association; American Statistical Association, Biometric Society, Eastern and Western North American Regions; Catholic Economic Association; Econometric Society; Industrial Relations Research Association, en Institute of Mathematical Statistics.

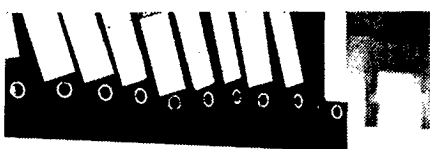
DE „FRANJE” VAN DE A.E.A.-VERGADERING

De jaarvergadering van de A.E.A. is omgeven door enkele elementen, die de aandacht verdienen. Allereerst is deze jaarvergadering één van de jaarvergaderingen van de Allied Social Science Associations (A.S.S.A.)⁵⁾. De vergaderingen van deze verenigingen vinden jaarlijks op dezelfde dagen — altijd tussen Kerstmis en Nieuwjaar — en in dezelfde stad plaats, zodat de beoefenaars van de sociale wetenschappen gelegenheid hebben — en dat is voor een groot land zeer belangrijk — elkaar te ontmoeten.

Een begeleidend verschijnsel van de jaarvergadering van de A.E.A. is, wat de Amerikanen noemen, de „slave

market”. Deze vergaderingen vormen een unieke gelegenheid voor hoogleraren en directeuren van wetenschappelijke inrichtingen om op tamelijk gemakkelijke wijze nieuwe krachten aan te trekken. Voor dit doel was een grote zaal van het hotel, waar de vergaderingen plaatsvonden, ingericht, waar iedere sollicitant formulieren kan invullen voor vacante betrekkingen. Op efficiënte wijze waren de aanvragen van wetenschappelijke instellingen geclassificeerd over naar schatting meer dan honderd losbladige mappen. Deze mappen werden door duizenden sollicitanten geraadpleegd om te zien of hun opleiding en ervaring voldeden aan

computer-programma's **STATISTIEK** advies en verwerking

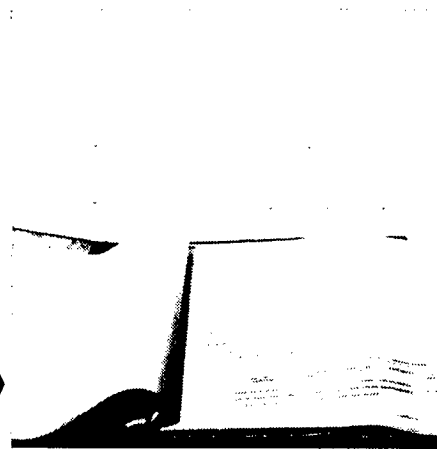
uw aandeel: basisgegevens

Uitgaande van uw basisgegevens berekenen wij voor u, met behulp van onze computers, o.a. correlaties, regressies, variantie analyses, statistische toetsen.

Op onze elektronische teken-tafel tekenen wij voor u o.a. regressielijnen en histogrammen. Ook bij de advisering en voorbereiding staan onze specialisten u ten dienste.

ons aandeel

snel een juist inzicht

Vraag vrijblijvend inlichtingen en documentatie bij:

REKENCENTRUM VOOR ADMINISTRATIE, EFFICIENCY EN TECHNIEK
Lovinklaan 1, Arnhem, Tel. 08300-30711 (toestel 275) van de Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij

zocht, waren er op zijn minst honderd sollicitanten bezig met het invullen van de verstrekte sollicitatieformulieren. Deze sollicitaties worden vaak aangevuld door een gesprek met een hoogleraar van een universiteit of directeur van een wetenschappelijke instelling. Op deze wijze vindt voor een groot land een goed overzicht van vraag naar en aanbod van economen plaats, die tot vele nieuwe contacten en contracten leidt. Mede door andere bureaus op dit gebied is de markt voor weten-

schapsbeoefenaars — ongeveer hetzelfde systeem vindt bij de andere wetenschappen plaats — overzichtelijker geworden dan anders voor zo'n groot land het geval zou zijn.

Het derde element, dat de jaarvergadering van de A.E.A. omringde, waren de stands van uitgevermaatschappijen, overheidsbureaus en particuliere instellingen (universitaire uitgevers, instellingen als Brookings Institute, Committee for Economic Development, Twenty Century Fund enz.). Gezien de

aanzienlijke en wassende stroom van economische literatuur in de Verenigde Staten zijn deze stands uiterst nuttig. Hiermede kom ik tot mijn laatste en belangrijkste opmerking.

Lezingen en literatuur bevorderen de snelheid van de verspreiding van de nieuwste kennis onder wetenschapsbeoefenaars. Wat de snelle verspreiding van nieuwe kennis betreft, verkeren wetenschappelijke verenigingen in Amerika ook in een gunstige positie. Zij kunnen door hun aanzienlijke finan-

In verband met de a.s. pensionering van onze tegenwoordige functionaris, roepen wij sollicitanten op voor de betrekking van

HOOFD EFFECTEN AFDELING

Gevraagd wordt: volledige beheersing van het effectenvak, het in woord en geschrift kunnen uitbrengen van een verantwoord beleggingsadvies, beheersing van de moderne talen teneinde het contact met de buitenlandse correspondenten te kunnen onderhouden, goede stylistische eigenschappen in verband met het verzorgen van de effectenrubriek in het maandbericht der bank.

Geboden wordt: aantrekkelijk salaris, passend bij het niveau der functie; premievrij pensioen; premiespaarregeling. Woning op gunstige voorwaarden beschikbaar. Voor energieke en representatieve krachten een levenspositie in een, ook recreatief, gunstig woonklimaat. Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van leeftijd, genoten opleiding, huidige en vorige functie(s), referenties en verdere personalia vóór 15 februari 1968 te richten aan de Directie der bank.

Hoofdkantoor: Zaailand 110, Leeuwarden.
Bijkantoren te: Dokkum, Drachten, Heerenveen,
Holwerd, Leeuwarden, Sneek en Wirdum.

COÖP. ZUIVEL-BANK

ciële middelen die buitenlanders uitnodigen, die iets nieuws te brengen hebben ⁶⁾). Een frappant recent voorbeeld hiervan is dat Prof. Barnard, op uitnodiging van een Amerikaanse medische vereniging, tussen zijn hartoverplantingsoperaties, een lezing hierover in de Verenigde Staten heeft gegeven. Ook tussen Amerikaanse geleerden onderling vindt een snelle uitwisseling van nieuwe ideeën en theorieën plaats. Genoemde factoren en het grote aantal specialisten in de Verenigde Staten leiden mede tot sterke verhoging van de produktiviteit van wetenschappelijk werk in dit land ⁷⁾). Dit is een voor-sprong, die de Verenigde Staten boven andere landen hebben. Bijwoning van genoemde vergaderingen in Utrecht en Washington maakten mij hiervan opnieuw diep bewust.

v.d.V.

⁶⁾ Zo was onze landgenoot Prof. Drs. C. A. van den Beld een van de buitenlanders, die op de jaarvergadering van de Econometric Society sprak.

⁷⁾ Dit is een aspect van het brede begrip „technological gap”, namelijk dat van de informatie-explosie. Op de noodzaak voor Europa om de achterstand op dit gebied ten opzichte van de Verenigde Staten zo spoedig mogelijk te verminderen en uiteindelijk op te heffen, heb ik gewezen in een artikel in *E.-S.B.* van 20 september 1967. Op 15 november 1967 heeft de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel over dit onderwerp een congres gehouden te Delft.

Recente publikaties

Statistisch Zakboek voor het Noorden des lands. Zesde jaargang 1967. In opdracht van de Provinciale Besturen van Groningen, Friesland en Drenthe samengesteld door de drie noordelijke Economisch-Technologische Instituten. A. J. Osinga, Bolsward 1967, 147 blz., f. 4.

A. G. Nelson en W. G. Murray: Agricultural Finance. Iowa State University Press, Ames, Iowa, vijfde druk 1967, 561 blz., \$ 8,50.

Dit boek vormt al vele jaren een handboek en naslagwerk voor de agrarische economie. Het is — uiteraard — met name op de Amerikaanse verhoudingen afgestemd, vooral het tweede deel van het boek dat een analyse bevat van de agrarische financieringsinstellingen en hun financieringspolitiek en -technieken. Inhoud:

Deel I, Principles of Agricultural Finance: Nature and significance of agricultural finance — Basic economic principles involved in finance — Farm

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE HEIDEMAATSCHAPPIJ

VERENIGING TEN ALGEMENE NUTTE

In de ruimtelijke ordening gaan sociaal-wetenschappelijk onderzoek, techniek en vormgeving nauw samen.

Ruimtelijke ordening is dan ook bij uitstek een werkerrein waarvoor teamwork een onmisbare voorwaarde is.

Voor een jong

SOCIAAL- WETENSCHAPPELIJK GEVORMD ACADEMICUS

die zijn kennis en inventiviteit wil inbrengen in het werk van een team van architecten, landschapsarchitecten, technici en planologen van onze afdeling Architectuur, is een aantrekkelijke functie vakant. Gedacht wordt aan een socioloog, sociograaf of sociaal geograaf, bij voorkeur met sociaal-economische kennis.

Een econoom met kennis van planologische problematiek kan ook in aanmerking komen. Het werk zal voor een deel bestaan uit het meewerken aan adviezen voor opdrachtgevers. Daarnaast zal hij zijn specifieke inbreng moeten leveren in het ontwikkelingswerk op langere termijn.

Eigenhändig geschreven sollicitatiebrieven met persoonlijke gegevens, opleiding e.d. binnen 2 weken na het verschijnen van dit blad te richten aan de Personeelsdienst W.&S., Lovinklaan 1 te Arnhem (tel. 08300 - 30711 toestel 316).

financial management — Acquiring capital to farm — Returns as a guide in use of credit: basic concepts and application, income statement analysis, interest rates and loan costs — Repayment capacity as a guide in use of credit — Strengthening repayment capacity — Risk-bearing ability as a guide in use of credit — Strengthening risk-bearing ability — Risk-bearing ability, insurance and investments — Risk-bearing ability indicated by balance sheet analysis — Credit instruments and legal aspects of borrowing — Lender's analysis and servicing of a loan.

Deel II, Analysis of Lending Agencies: Function and relative importance of agricultural lenders — Commercial banks and bank credit — Commercial banks and the Federal Reserve system — Commercial bank farm loan policy and procedure — Insurance companies and their loan funds — Insurance company loan and service procedure — Merchants and dealers — Farm credit system — Federal land bank system — Production credit system — Banks for cooperatives and financing farm cooperatives — Farmers home administration — A summary comparison and analysis of agricultural lenders.

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

Zowel van het financiële verkeer van de Staat als van de verder inkrimpende bankbiljettencirculatie zijn de laatste weken marktverruimende krachten uitgegaan. In de week van 8 tot 15 januari daalde het tegoed van de Schatkist met f. 420 mln., ten dele als gevolg van de maandelijkse uitkering aan de gemeenten. De kassen der banken raakten door de ontwikkeling overvol. Op 15 januari bedroeg het tegoed van deze instellingen bij De Nederlandsche Bank zelfs f. 439 mln., niettegenstaande een belangrijke aflossing van eertijds bij de Centrale Bank opgenomen voorschotten en rekening-courant heeft plaatsgehad.

De ruime markt zorgde voor een verdere daling van de daggeldrente. Op 15 januari werd deze interest op $2\frac{1}{2}$ pCt. gesteld. De ruime kaspositie der banken stelt deze in staat een groot bedrag aan schatkistpapier bij de Agent van het Ministerie van Financiën af te nemen. Het disconto resp. de rente voor dit papier werd op 19 januari voor alle termijnen met $\frac{1}{16}$ pCt. verlaagd. Het tarief van 9- en 12-maandspromessen is thans $4\frac{9}{16}$ pCt., voor biljetten $5\frac{1}{8}$ voor driejaars en $5\frac{3}{8}$ pCt. voor vijfjaars.

KAPITAALMARKT

De Nederlandse Gasunie zag de poging tot aantrekking van f. 100 mln. door middel van een $6\frac{1}{2}$ pCt. obligatielening geslaagd. Bij de toewijzing moest enige reductie worden toegepast. Op de openbare markt staat 22 januari de inschrijving op een aandelenemissie van Wessanen ter grootte van nominaal f. 3,4 mln. à 350 pCt. open.

Op het spaarfront valt binnen afzienbare tijd de instelling bij de spaarbanken verbonden aan de vakcentrales (Centrale Volksbank, gelieerd met het N.K.V., de Algemene Spaarbank voor Nederland, gelieerd met het N.V.V. en de Spaarbank voor Protestants Nederland, verbonden met

het C.N.V.) te verwachten van, uiteraard rentegevende, spaarrekeningen gekoppeld aan postgirorekeningen. De lonen van de leden zouden dan via de postgiro moeten worden uitbetaald en een door de houder te bepalen bedrag wordt periodiek op de spaarrekening overgeschreven. De Rijkspostspaarbank heeft een soortgelijke mogelijkheid reeds eerder geopend, waarbij tot begin januari 50.000 rekeninghouders bij de Postcheque- en girodienst gebruik hebben gemaakt.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1967	H. & L. 1968	12 jan. 1968	19 jan. 1968
Algemeen	374	378 — 371	372	373
Internationale concerns	514	523 — 512	516	522
Industrie	357	359 — 349	353	349
Scheepvaart	109	113 — 107	107	108
Banken en verzekering	185	185 — 182	184	182
Handel enz.	168	170 — 165	167	166

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 127,40	f. 128	f. 125,80
Unilever, cert.	f. 108,40	f. 113,40	f. 112,40
Kon. Petroleum	f. 155,60	f. 153,30	f. 155,50
A.K.U.	f. 66	f. 68,40	f. 74,10
K.L.M.	f. 276	f. 237	f. 238,80
Hoogovens, n.r.c.	f. 125,40	f. 118	f. 119,40
E.M.S., nieuwe	f. 28,50	f. 28,90	f. 28,80
Zout-Organon	f. 160	f. 160	f. 158,50
Robeco	f. 228,40	f. 229,80	f. 230,40

New York.

Dow Jones Industrials	905	899	880
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	6,27	6,34	6,33
Aandelen: internationalen b)
lokale b)
Disconto driemaands schatkist- papier	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{7}{16}$

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. Jongman

FUSIE

ALGEMENE BANK NEDERLAND N.V. - HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.

Onder verwijzing naar het Bericht d.d. 28 december 1967 maken ondergetekenden bekend, dat naar hun oordeel een voldoende aantal aandelen en certificaten van aandelen Hollandsche Bank-Unie N.V. ter omwisseling is aangemeld, zodat het aanbod gestand wordt gedaan.

Met ingang van **maandag 22 januari 1968** zal door de kantoren van ondergetekenden te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage tot uitreiking van de uit omwisseling voortkomende gewone aandelen Algemene Bank Nederland N.V., alsmede tot betaling van de bedragen in contanten worden overgegaan.

Ondergetekenden zijn bereid nog niet aangemelde (certificaten van) aandelen H.B.U. tot en met 31 mei 1968 op de voorwaarden vermeld in bovengenoemd Bericht te accepteren.

ALGEMENE BANK NEDERLAND N.V.

HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.

Amsterdam, 17 januari 1968.

Naar Friesland gaan was voor mij 'n concessie,

maar nu...

*De heer C. Bogerd van de N.V. Optische Industrie
"De Oude Delft" te Leeuwarden.*

"Van afkomst ben ik een volbloed Randstad-mens. Tegen het leven in Friesland heb ik eerst flink opgezien. Mijn vrouw nog meer. Maar nu zouden wij geen van tweeën meer weg willen."

"Waarom? Omdat wij ons hier thuisvoelen. Omdat hier in Friesland een weldadige rust heerst. Men heeft tijd voor je.

Stadsbussen stoppen hier soms nog tussen de haltes om je op te pikken. In de winkel is tijd voor een praatje. En dan: wij hebben hier een fijn huis en prettige kennissen - Friese kennissen."

"Er zijn veel fabels over Friesland. Friesland als land van alleen maar water en weiland. Of: het enige produkt van Friesland is melk, boter en kaas. Maar dat is allemaal vreselijk eenzijdig.

Friesland is een normale provincie, waar je heel normaal kan leven."

"Waarom De Oude Delft hier een vestiging heeft neergezet? Omdat wij ons niet door vooroordelen hebben laten leiden

en ons ook in Friesland zijn komen oriënteren toen er in Delft geen expansieruimte meer was. Omdat er hier in zeer korte tijd een industriehal gereed stond. En niet te vergeten: om de ruime subsidie die de sprong financieel erg aantrekkelijk maakte."

"Wij werken hier met 200 man, waarvan 190 Friezen. Men werkt hier prettig en ijverig. Wat mij opvalt is het grote rechtvaardigheidsgevoel van de mensen. Wij hebben zeer positieve ervaringen met vrouwelijke arbeidskrachten die hier optiek monteren. Heel fijn, secuur werk."

"Leeuwarden is een grote gemeente. Maar ook als kleine industrie heb je zo toegang tot het gemeentebestuur. Daar kan men in het Westen een voorbeeld aan nemen. Ik zou iedereen die aan overplaatsing of vestiging denkt, aanraden: kom zeker ook in Friesland kijken. En praat eens met mensen die er al zitten."

Volledig interview en documentatie over Friesland te verkrijgen bij de Industrialisatieraad der Friese kernen, Sophialaan 1, Leeuwarden. Telefoon: (05100) 281 44/281 45

Bouwrijpe grond - tot 25% subsidie op grond, gebouwen, installaties en machines - snelle water- en wegverbindingen - dat bieden de volgende Friese plaatsen: Bergum - Dokkum - Drachten - Harlingen - Heerenveen - Kootstertille - Leeuwarden - Lemmer - Oosterwolde - Sneek - Wolvega.

Friesland is zo totaal anders dan men denkt

**gemeente
enschede**

Op de afdeling financiën, belastingen en bedrijven van de Secretarie kan worden geplaatst een

JONGE MEDEWERKER

die zal worden belast met werkzaamheden verbonden aan de opstelling van investeringsplannen en de financiële capaciteitsplanning.

Voor het vervullen van deze functie is vereist: doctoraal examen economie en belangstelling voor de leer van de openbare financiën.

De aanstelling zal, afhankelijk van opleiding en ervaring geschieden op een salaris tussen f 1.129,— en f 1.750,— per maand. Verdere mogelijkheden zijn in principe aanwezig. De premie A.O.W. is voor rekening van de gemeente.

Er zijn gunstige voorzieningen, zoals ziektekostenregeling IZA. Aan toewijzing van een woning aan gehuwden zal worden medegewerkt. In dat geval gelden tevens bepaalde vergoedingen voor pension-, verhuis- en inrichtingskosten.

Belangstellenden worden uitgenodigd om binnen een week na verschijnen van dit blad bij de Chef van de afdeling Personeelszaken van de Gemeentesecretarie (Postbus 20) een sollicitatieformulier aan te vragen met vermelding welke functie en welke afdeling het betreft.

Het is helemaal geen wonder

dat het advertentievolume van E.-S.B. zo sterk groeit.

Er zijn namelijk weinig bladen, die zo goed zijn ingevoerd bij de leiding van het Nederlandse bedrijfsleven (en daar nog terdege gelezen worden ook!) als E.-S.B.

Dit is geen loze bewering, maar de keiharde conclusie van het lezerskringrapport, dat door een ter zake kundige op grond van een uitvoerige enquête werd uitgebracht.

Vraagt u het ons eens ter lezing (71 pagina's) en u weet waar u het zoeken moet als u Mijnheer zelf iets te zeggen hebt.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam.

Bij een van de grotere Nederlandse filiaal-bedrijven in de kleding-verkoop is op het hoofdkantoor in het westen des lands vacant de functie van

hoofd computer-afdeling

Een Univac-computer is onlangs aangeschaft; de afdeling is nog in opbouw; naar verwacht zal het hoofd van deze afdeling, geassisteerd door een pl.verv. chef, t.z.t. leiding moeten geven aan 15-20 personen.

Zijn plaats in de organisatie: direct onder de adjunct-directeur financiën en naast het hoofd van de administratieve organisatie, systeemanalyse en programmering.

Gezien groei en omvang van deze onderneming kan men hier een levenspositie vinden.

Ervaring in mechanische administratie zowel als in administratie in het algemeen als in leidinggeven zijn gewenst, maar een grondige aanvullende opleiding in de hier aanwezige apparatuur wordt geboden.

Leeftijd boven 30 jaar.

Geïnteresseerden kunnen zich voor nadere informatie respect. sollicitatie richten tot drs. R. R. M. Lyppens van het

GEMEENSCHAPPELIJK INSTITUUT VOOR TOEBEPASTE PSYCHOLOGIE
Wilhelminapark 25 - Tilburg.